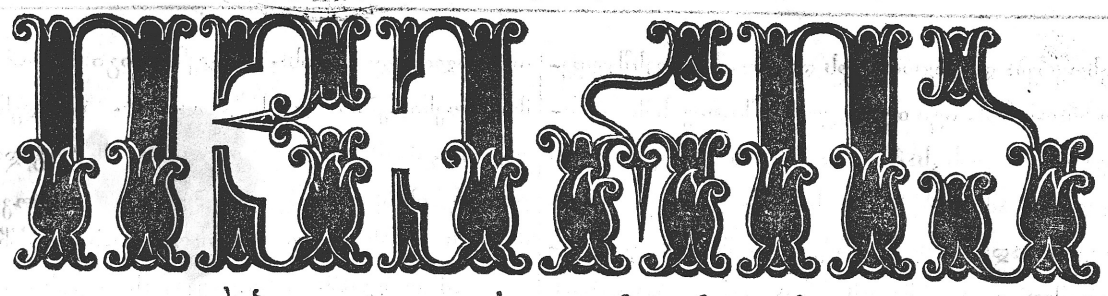

43
1877/3

წელიწადი
პირველი

3 მარტს
1877 წ.

საზოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთი.

ბამონის ხუთაბათობი

ხელის მოწერა: ტფილისს, „ივერიის“ რედაქციაში, შთაწმინდის ქუჩაზე, შიოყვის სახლუბის სემოდ. № 5
ქუთაისს, ანტონ ლორთქიფანიძის ბიბლიოთეკაში.

„ივერიის“ ფასი 1877 წელს.

თბილისი, გაგზავნილი და გაუგზავნელი... 6 მან. —

თბილისი ნომერი... — 15 კან.

თუ საჭიროება მოითხოვს, რედაქცია გაასწორებს და შეა
მოკლებს დასაბეჭდათ გამოგზავნილ წერილებს.

განცხადება მიიღება ქართულსა და რუსულს ენაზე.

საძირკველი: I. წინასიტყვაობა.—II. საქართვე-
ლოს მატეანე: ტფილისის გუბერნიის ეკონომიური ღონე
რის ნაკლებ არ უნდა იყოს.—III. ცხოვრება და კანონ-
ნი: წერილი პირველი —IV. მოკლე მოთხრობა სხვა და
სხვადასხვა მწიფოთათვის.—V. ქალაქის სცენები, სცენა—I.
VI. უკარგი რამ მჭირდეს გიგვირდეს, ავი რასაკვირვე-
ლია.—VII. წერილი ამაუბი.—VIII. განცხადება.—

წინასიტყვაობა

ყურანალ-გაზეთობაში შემოღებულია ერთი ახირებული
ჩვეულება. გამოვა ასალი გაზეთი თუ არა, მისი რედაქ-
ცია უცილო ვალად ჭრაცხს პირველ ნომერშივე საზოგა-
დობას აუხსნას თვისი დედა-აზრი, თვისი მიმართულება,
აღზუსტოს ყოველი ის, რითაც უზირობს გაზეთს სულის
ჩადგმას და ხორცის შესხმას. ამ ჩვეულების ძალმომრე-
ობით გაზდილი საზოგადოებაც დანისხავს ასალს გაზეთს
თუ არა, გულდაჯერებულია რომ პირველს ნომერშივე
იბრკის რედაქციის აღსარებას მასზედ თუ რა აზრი და
დანიშნულება აქვს ამ ასალ გაზეთს; რის შემოტანს
ჭურის მწიგნობრობაში, თუ ცხოვრებაში; რა გზას, რა
კვალს დაადგება საზოგადო ცხოვრებისაგან მოვლინებულთ
საგანთა გამოძიებაში; რა თვალთ განხილვამს ყოველს
მას, რაც ხეინი თუ სხვის ცხოვრება თვისს დაუდგრო-
მელს მიმდინარეობაში აღმოაჩენს; რას და როგორ ემსა-
ხურება და ბოლოს რას გეპირდება და რას გეიქადისო.

ამ ჩვეულებას თვისი მართებული და პატე-სადები
საბუთი აქვს. საზოგადოებამ, რა საკვირველია, უნდა იტო-
დეს რა აზრის ვაცთან იტყოს საქმეს, რისა და ვის მიმ-

დეკარს უნდა ათხროვს თავისი ყურადღება. მკვამ ყო-
ველს მასზედ, რაც წინ მოვიხსენიეთ, ზასუსის მიცემა
თითქმის შეუძლებელია. თუნდ ეგ არ იყოს, ცოტა უხერ-
ხობაც მიგვახსნია. ამ შემთხვევაში ზასუსად სომ ცარიელი
ლიტონი სიტყვა უნდა იყოს,—და ცარიელი სიტყვა რა
თამასუქია ნამეტანვად ამისთანა უკვით სავე დროში. ვი-
ნა ვარ, რა აზრისა ვარ, რა საქმის დადგენა მინდა, რის-
თვის გამოვდივარ მოედანზედ—ესე ყველა იმისთანა სა-
განია, რომელზედაც საუბარი ვერ ეხერხება ვაცსა. რაში
ერთი: ვარც იტყვის ვაცი—თავისთავზედ თქმა იქნება
და თუნდ მართალიც იყოს, ტრანსპარანსაში ჩამოაბთიქვენ,
ცუდს იტყვის ვიდეკ—სულელობა გამოვა, ჭეინესი არ
იყოს.

არც ერთი ეს თვისება ისე მიმზიდველი არ არის
რომ ვაცმა თავი იტყინოს და იმ შემოსხენებულს ჩვეუ-
ლებას თავიდან ბოლომდე მიეტყოს. გაზეთის საქმე დრო-
თა მიმდინარობისაა. დროს დავაცდლოთ მის თქმა, რის
მოლოდინიცა აქვს მკითხველს რედაქციისაგან.

ხვენ დღეს მარტო ზოგიერთს ხეინს აზრს გამოვს-
თქვამთ მასზედ თუ გაზეთ-ყურანალობა რა ღონეა, რა
ძალა, რა ფარ-სმალა დადამინისთვის ცალკე და საზოგა-
დობისთვის საერთოდ, რის უფლებას აძლევს მას, ვინც
მაგის ასპარესზედ გამოვა და რა მოვალეობასა სდებს
ვისრად.

ყურანალ-გაზეთობა არის ერთგვარი ნაწილი მწიგ-
ნობრობისა. როგორც მრთელს მწიგნობრობას, როგორც
ყოველს გონებითსა ძალას დადამინისას და მის ნამოქმე-
დას, ისე ყურანალ-გაზეთობა მსაქმეობს მწიგნობრობას.

საქართველოს რევოლუციური მუზეუმი
33 რედაქციის
26095
308 ლიტონი

135836
3340
26095

რება აქვს. ცხოვრება დაუდგრომელს დუდილშია, ფეხშეუფრ-
 ნებულს მოძრაობაშია. იგი თვის დუდილში, თვის მიმდინა-
 რებაში ბეკის რთულს სსქეს და სსგანს წამოგვიყენებს
 ხოლმე თვალწინ. ამ სსქეს და სსგანს გარეგან უნდა,
 ახსნა და თავისი ადგილის მიზრძევა. ადამიანის გონებო-
 თი ძალა, რომელიც დღე მუდამ უნდა დაჭსტრიალებდეს
 ცხოვრებას, ორგვანად შეეხება ამ ცხოვრებისაგან აღმო-
 ჩენილს სსქეს და სსგანსა. ზირველი, როგორც მსალას,
 რომელიცადაც მეცნიერებისა ძალას ადამიანისას გამოჭ-
 უავს დედა-აზრი (პრინციპი) და ამ დედა-აზრზედ ამა-
 რებს მეცნიერების შენობასა, საიდაც ეს დედა-აზრ-
 ნი ისევე ცხოვრებაში უნდა გადმოვიდნენ. უამისოდ მეც-
 ნიერება უმძარი განძია, უქმის ჭკვის უქმი ვარჯიშობაა.
 მეორე, როგორც წილადებს, რომელიცაგანაც შედგარია
 დღევანდელი დღე, მის შინაგან-გარეგანი, ერთის სიტუ-
 ვით, ის ჭკერი, რომელიცა დღეს ვსუნთქვით, ვცხოვრობთ
 და ვაი ვვაგლახობთ, ჩვენ და თქვენ, მკითხველ. რა ღო-
 ნისძიებაა იმისთანა, რომ დღე მუდამის ცხოვრებისაგან
 მოგროვილი მსალა მეცნიერებას უზიდოს და მეცნიერე-
 ბიდაც დედა-აზრნი გადმოიტანოს ცხოვრებაში? მეორეს
 მხრით, რა საშუალებაა იმისთანა, რომ დღე-მუდამის ცხო-
 რების ავ-გარეგანობა, ვითარება გადისატოს, გადისახოს?
 მწიგნობრობა ერთობ და უურნალ-გაზეთობა საკუთრივ.

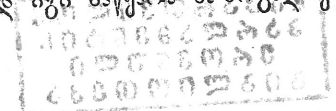
ამ სახით უურნალ-გაზეთობას ორგვანო დანიშნუ-
 ლება აქვს. ერთის მხრით იგი აჩის შუამავალი ცხოვრე-
 ბისა და მეცნიერების შორის, გამავრცელებელი კაცობრი-
 ობის ჭკვით მოპოებულის, გამოძიებულის და აღიარე-
 ბულის სიმართლისა და ჭეშმარიტებისა; მეორეს მხრით,
 იგი აჩის საჩქე საზოგადოების რთულის ცხოვრებისა,
 მისი გონებითის, ზნეობითის მოძრაობისა. მასში ჭსჩანს
 და ისახება ყოველ-დღიურის აზრის მიდენ-მოდენა.

როგორც აზრისა და ცოდნის გამავრცელებელი,
 უურნალ-გაზეთობა წარმოგვიდგენს ერთს უდიდეს სასწავ-
 ლებულს, რომლის მეორებითაც უნდა აღორძინდეს, აღი-
 ზარდოს, დაფუძნდეს და გამშვენდეს საზოგადოების
 აზრი და რწმენა, გრძნობა და გემოვნება. როგორც ცხო-
 რების საჩქე, უურნალ-გაზეთობა წარმოგვიდგენს მას, რა-
 შიაც უნდა იხატებოდეს თვით საზოგადოების აზრი,
 გრძნობა, სურვილი ცხოვრების სსვა და სსვა სსგანთა თა-
 ობაზედ. რამოდენადაც იგი ამის ამსრულებელია, იმოდენ-
 ნად იგი საწყლად საზოგადოების გონებითის, ზნეობი-

თის ძალისა და ნიჭისა, იმოდენად იგი საზოგადოების ცხოვრების
 მოთხოვნილებისა და საჭიროებისა, იმოდენად იგი საშ-
 უალებია, რომლის ძალითაც თვით საზოგადოება თვისის
 ცხოვრების სადავეს ხელთ იპყრობს და ცხოვრების თვით
 რწმუნს დენას საკუთარს თაოსნობას უმორჩილებს.

ამ ორგვანს დანიშნულებას უურნალ-გაზეთობისას
 ერთი და იგივე ფერი აჩ დევს სსვა და სსვა საზოგა-
 დობაში და ერთსა და იმავე საზოგადობაში სსვა და
 სსვა ისტორიულს დროს. აჩის დრო და საზოგადოება
 სსვა უურნალ-გაზეთობა განსაკუთრებით თუ აჩა, უმძა-
 რესად მანც მარტო მას მისდევს, რომ აღზარდოს სა-
 ზოგადობის ჭკვა და გონება, გაუწმინდოს აზრი და
 გრძნობა, ააღორძინოს საზოგადოების თვით-მოქმედობი-
 თი ძალი და ხალისი თვით-ცნობისა. აჩის დრო და სა-
 ზოგადობა, სადაც უურნალ-გაზეთობა საზოგადოების
 გამჭრისაობის, ზნეობითის მხნეობის და თაოსნობის გა-
 მომეტეველია, ასწარება სსვა და სსვა ცხოვრების გა-
 შირთა და ძალთა ბრძოლისა. აჩის დრო და საზოგადო-
 ება, სადაც უურნალ-გაზეთობა და ცხოვრება და-ძმავით
 ხელი-ხელს გაყრილი მიდის, უურნალ-გაზეთობა წი მი-
 უძღვის ცხოვრებასა და გზას უნათებს და ცხოვრება ვი-
 დე მწიგნობრობის მოდენას თავისის უკეთესის ყვავილი-
 თა ჭყენს. აჩის კიდევ დრო და საზოგადოება, მეტევი,
 მკითხველო, სადაც უურნალ-გაზეთობა ერთმანეთის დახდა
 და თრქვაა. კეც აჩის, ჩვენდა საუბედუროდ, მაგრამ რა ვუ-
 ყოთ, სადაც წყრილია, იქა წყდება ხოლმე. ეს ვება ტანი და-
 მინის ცხოვრებისა ისე როგორ გადაჩება, რომ დრო-
 თა ბრუნვამ სადმე მუწუგი და იაჩა აჩ აუჩინოს.

ეს სსვა და სსვა ფერობა უურნალ-გაზეთობისადა-
 მოვიდებულისა სსვა და სსვა გარემობაზედ. იმ ქვეყანაში,
 სადაც საზოგადოების თვით-მოქმედობის ძალა მილეულია,
 სადაც გონებითი და ზნეობითი ნიჭი დამნიებულია, იქ რა
 საკვირველია, მწიგნობრობა ერთობ, და უურნალ-გაზეთო-
 ბა საკუთრივ მხლად თუ იქნება საზოგადოების აზრისა
 და გუნების გამოძიებელი. აქ უზირველია მოვალეობა
 უურნალ-გაზეთობისა სწავლისა და ცოდნის გავრცელება
 უნდა იყოს, მან უნდა ფეხი აუდგას თვით-მოქმედობის
 ძალსა, მან უნდა აღადგინოს გონებითი და ზნეობითი
 ნიჭი. იმ ქვეყანაში კი, სადაც თვით-მოქმედობის ძალი სა-
 ზოგადოებისა აღორძინებულია, სადაც გონებითი და ზნე-
 ობითი ნიჭი წარმოებს ცხოვრებასა და მისგამო ცხოვ-

რებს დღეს და ჭსჩქებს—იქ ყურნალ-გაზეთობა აზრის
აღებ-მიცემობა, იქ იმის ამომასხვია, რასაც ჩაჭმისებს
საზოგადო აზრთა დენა, შეტაკება და ბრძოლა.

სოლო ამის კი დავუმატებთ, ანუ უკედ ვჭსთქვათ,
განვიძიებთ, რომ ცხოვრება რაც უნდა უძლეური, მიმკვ-
დარი და უღონო იყოს იმდენად ღირს-შესანიშნავი რამ
აზრის, რომ ყურნალ-გაზეთობას არ შეუძლიან თვის ერთ-
გვარს დაწინაურებას აჭეკეს და ცხოვრებას თავალი და უუ-
რნი არ ათხოვოს. როგორც უნდა იყოს ცხოვრება ძლი-
ერი, თუ უძლეური, მძალი, თუ დაბალი ყურნალ-გაზეთ-
მა უსათუოდ უნდა თავალი დააკვიროს, უნდა შეისწავ-
ლოს, უნდა განმარტოს. იმიტომ, რომ ადამიანები განა
მარტო მყოფებელნი არიან ცხოვრებისა, არამედ მომჭ-
მდნი პირნიცა. ცხოვრება არის თვითონ ამ პირთა ქნი-
ლება, ამ პირთა ნამოქმედარი და ჭინსახული. რასაკვირ-
ველია მოჭინსახული უნდა იცოდეს თვისი ნამოქმედარის
ავ-გარჯიანობა, თვისება. ამისათვის ყოველ საგანს, ყო-
ველ მოვლენას ცხოვრებისას, ავს თუ კარგს, დიდს თუ
მცირეს ყურნალ-გაზეთმა უნდა მიაქციოს ჭეროვანი ყუ-
რადლება და შეძლებისა მებრ მიჭსტეს სასტიკს გარჩევას
განმარტებას თავისის რწმენისა, აზრისა და ცოდნის და
კვალად. ამ შემთხვევაში მძიმე საქმესედ ექმნება ღაპარა-
კი, თუ უძირეს საგანსედ—ყოველგან და ყოველსთერში
ყურნალ-გაზეთმა უადრესი და უპირველესი მნიშვნელობა
უნდა მისცეს იმ იდეას, იმ დედა-აზრს, რომლითაც თვი-
თონ სულდგმულბის, იმ გონებითს მხედველობას, რომ-
ლითაც თვით უყურებს საგანსა.

შემოსწესებელი აზრები რომ ჩვენს საზოგადოებას
და ჩვენს მწიგნობრობას მივმართოთ, ადვილად გამოსადნო-
ბია რა გზა უნდა ამოიჩინოს ჩვენში ყურნალმა, თუ
გაზეთმა.

სამეცნიერო ცნობათა გადმოტანა და გავრცელება
საზოგადოებაში, ჩვენისა და უცხო საღმრთო ცხოვრების
დაკვირება და განმარტება,—აი რაში მდგომარეობს ჩვე-
ნის გაზეთის პროგრამა.

დრომ გამოაჩინოს რამდენად შევძლებთ იმ საქმეს,
რომლის კისრად ალება ჩვენ დღეს გავბედეთ.

რადგანაც ყურნალ-გაზეთი ადამიანის ყოფა-
ცხოვრებაში უნდა მოქმედებდეს და იმ ყოფა-ცხოვ-
რების საკეთილად იღწოდეს, ამისგან ადამიანი ცალკე
როგორც კერძო პირი და ერთად როგორც საზოგადო-

ებას სულ შეუხებელად ვერ გადურჩება გაზეთისა. იმ გა-
ზეთის, თუ ყურნალს, რომელსაც აქვს თვისის ღირსების ცნო-
ბა, თვისი პატივისცემა, და თვისი კეთილშობილური თავ-
მოწონება, იგი იმავე ღირსებით, იმავე პატივის ცემით
უნდა მოქცეს ყოველს კერძო პირს და ყოველს საზოგა-
დოებას. ეგ პატივის ცემა კერძო პირისა და საზოგა-
დოებისა დედა-განონად უნდა ჭქონდეს ყოველს რიგიანს
და მართებულს ყურნალს თუ გაზეთსა. სოლო პა-
ტივის-ცემა იმაში კი არ უნდა მდგომარეობდეს, რომ
ადამიანი ადამიანს პირ-მოთხებით ექცეოდეს. ეგ ადა-
მიანის პატივის-ცემა კი არა, ეგ შეუცაც-ყოფა იქნება.
ცუდია, თავის მეცნიერების შემადგენელია, ადამიანის მო-
დალატა ის ექიმი, რომელიც სწუხს უებას წამალს
არ ასმევს მარტო იმის გამო, რომ მწარაა. არა, ჭეშმარიტი
პატივის-ცემა ის არის, რომ პირში, გულისხმილად ადამი-
მიანმა ადამიანს მართალი სიტყვა უთხრას. ისე უთხრას
რომ არ შეუგინოს, არ შეურაცხ-ჭყოს მისი ადამიანობა
მისი კაცობრიული გმნობა, ღირსება და პატივი, არ
დაურღვიოს ის ძვირფასი და უკეთესი ხსენებითი კანო-
ნი, რომელიც კაცს კაცად ჭქმნის და რომლის მეხსიერ-
თაც იგი თავის-თავს კაცად ჭსტნობს და აღიარებს.

სხვა რა უფლებაა ადამიანისა იმაზედ უცილო,
იმაზედ სანატრული, იმაზედ წმინდა და უძვირფასესი,
რომ კაცმა კაცისაგან პატივის-ცემა, ღირსეულად და მარ-
ტებულად მოქცევა ითხოვოს? სხვა რის მეხსიერ უნდა
იყოს მწიგნობრობა საერთოდ თუ არ ადამიანს უფლების
შემნატრეთ, მწუთ და მოსარჩლეო? სხვა რით არის ადა-
მიანი სხვა ცხოველზედ წინ წამომდგარი, თუ არ ამ
ხსენებითის კანონით, რომ მეც კაცი ვარ, შენც კაცი
ხარ, ერთმანეთის პატივის-ცემა გვმართებს?

ძნელია ეს ყოველისთერი, ჩვენო მკითხველო, მაგ-
რამ მაგ სიმწიქეშია ის საწყაოც, რომლითაც უნდა აიწ-
ყოს გაზეთის ღირსება და რომლითაც შენ უნდა მიუწ-
ყო მისთა მოღვაწეთა შენი გულისთადი თანა-გმნობა,
შენი პირუთვნელი პატივის-ცემა და შენი უანგარო სიყ-
ვარული.

სამართალის მათიანი

ტფილისის გუბერნიის ეკონომიური დონე რის
ნაკლებ არ უნდა იყოს. ჩვენ აქამომდე ჩვენის ქვეყნის
სტატისტიკისა, თუ ეკონომიურის ვითარებისა ბევრი არა

ვიციოთ რა. თუ ამ საგნებზედ სხენებულა რამ ისიც რუსულად ნაწერებში კანტი-კუნტად თუ სადმე მოიპოვება, თვარემ ქართულს ენაზედ ჩვენ ამის შესახებ ანა გვასსოვს რა. ამის გამო, ჩვენ ვთქვამთ, რომ არ იქნება მეტი ამ საგნებზედ წარმოკუდგინოთ მკითხველს ზოგიერთი ცნობა და ამასთანავე განუთხაროთ მას ის თქვი და დასკვნა, რაიც, ჩვენის აზრით, მაგ ცნობებს შეუდგება. ცნობანი, რომელთაც ეს წერილი ქვემოდ მოგასსენებთ ამოკრეფილია ტფილისის გუბერნიის დებულების ოქმებიდან. ამიტომაც ეს ცნობანი უფრო დასაჯერია, რადგანაც დებულების ოქმები ვერ არის განსილული მებატონისა და გლეხის მხრითა, რომელთა მწვავე ინტერესს მაგ ოქმების სიმართლე შეადგენს და მეტი ადგილობრივ გამოკვლევითა, შეთანხმებულა და შემოწმებული მთავრობის კაცისაგან. ამის გამო თუ რაიმე სიგელი ქვეყანაზე დასაჯერია, იმათში დებულების ოქმები უკანასკნელნი არ უნდა იყვნენ. ამას კი მოვიხსენიებთ, რომ ჩვენ მხედველობაში გვქონდა მარტო 14230 კომლის ოქმი. მთლადვი ნაყმები თბილისის გუბერნიისაში 17,360 კომლია. *)

ამ ოქმებიდან სხანს, რომ დროებით ვაღებულები გლეხი, რომელთაც მიწა და ბინა მაჭსტეშიათ ტფილისის გუბერნიისაში ეოფილა:

- 1) კამერალის აღწერითა:
 - ა) კომლი — — 14,119.
 - ბ) სული — — 57,077.
- 2) დებულების ოქმებით:
 - ა) კომლი — — 14,230.
 - ბ) სული — — 57,632.

ამათ მისტეშიათ სხანსად:

- 1) კენსები — — 9,484 დლიური და 874 ოთხ-კუთ.საყ.
- 2) სხანსავი და სათიბი — 135,814 — და 237 —

ამათ შორის:

- ა) საწვავი, ანუ საწვავად ჩათვლილი 85,300 — 353 —
- ბ) უწვავი — — — — 50,513 — 1084 —

რინცხათა შუა ანგარიშით კენსები მოდის:

- 1) კომლზედ: — 800 ოთხ. საყ. ანუ 2/3 დლიურისა
- 2) სულზედ: — 198 — — ანუ 1/6 დლიურის. ცოტანაკ.

ამავე ანგარიშით მიწები მოდის:

- 1) კომლზედ:
 - საწვავი — ნდლიურზედ ცოტა ნაკლებ
 - უწვავი — 3 1/2 დლიურზედ ცოტა მეტი
- 2) სულზედ:
 - საწვავი: — 1 1/2 დლიურზედ ცოტა ნაკ.
 - უწვავი: — 1 დლიურზედ ცოტა ნაკ.

*) იხსულო: Поzemельная регистрація временно-обязанныхъ крестьянъ Тифлисской губерніи (по уставнымъ грамотамъ) 1873—1874 г.

ესლა ამ რინცხათა სქემას რაც შეუდგება რომ წინ გავიძღვლოთ, შეგვიძლიან, ვარაუდობით მაინცა თუ არ გულ დაჯერებით, ადვანსათ ტფილისის გუბერნიის მთელის გლეხობის ვითარებადა.

ვიდრე ამ აღსანს შეუდგებით საჭიროდ ვრაცხთ მოვიხსენიოთ, რომ ნაყმითა ვარაუდობით ჩვენის გუბერნიის გლეხობას შეადგენენ საეკლესიო (რომელიც ესლა სასარად არის შერიცხულნი) და სასანო გლეხნი, რომელთაც როგორც კენსები, ისე სხანსავ-სათიბი მიწები უფრო უსვად და ბლომად აქვთ. ამას დამტკიცება არ უნდა. ეს ყველამ იცის, ვისაც კი ამ მხრით თვალ-უური უდევნების ჩვენის ქვეყნისათვისა. მაშასადამე ნაყმითა წილად სდომილობის ზომასზედ რომ წავიდეთ და ამ ზომით ადვანსათ საეკლესიო და სასანო გლეხთა მიწათ-ქონებლობის რაოდენობა — ეგ რაოდენობა ნაკლები იქნება და არა მეტი მასზედ, რაც ნამდვილად უნდა იყოს. მაგ გვარად გამოკვლევულს რაოდენობას ის დირსება მაინც ექმნება, რომ კაცი გულდაჯერებით იტყვის: უეს უკანასკნელისა; ამასზედ თუ არ მეტი ნაკლები აღარ შეიძლება იყოს. ესეც ერთის ფეხით წინ წადგომას მისთვის, ვისაც ჩვენის ქვეყნის ვითარების გაგება უნდა. ვერ ეს ვიმელოფინოთ, ვიდრე ჩვენის ქვეყნის მკვიდრთა მოსახლეთა თაობასზედ უფრო ნამდვილის ცნობის შეკრება შესაძლო გვქონება.

ტფილისის გუბერნიისაში სული ითვლება სული — 652,833. წინად-სხენებულის რინცხათა-შუა ანგარიშით სულზედ რომ 198 ოთხ-კუთხიანი საყენი კენსი ჩავთვალთ, 1 1/2 დლიური საწვავი მიწა და 1 დლიური უწვავი, გამოვა რომ მთელს გუბერნიისაში, სულ ცოტა რომ ვსთქვათ, გლეხობას უჭირავს:

- 1) კენსები — — 108,550 დლიური და 914 ოთხ. საყ.
- 2) სხანსავ-საწვავი — 972,249 1/2 დლი. } 1,625,082 1/2 დლი
- სათიბი უწვავი — 652,833 —

მცოდნე ზინი გულდაჯერებით ამბობენ, რომ დლიურს კენსსზედ რინცხანს მოსავალში სანი სანაღრე (ოთხისი თუნგი) ღვირ უნდა გამოვიდეს. ჩვენ რომ ერთი სანაღრე (133 1/3 თუნგი) მაინც ვინგარიშოთ, გამოვა რომ ტფილისის გუბერნიის გლეხობას წელიწადში მოხდის ღვინო:

სანაღრე — — — 108,500.

ბევრგან მიღებულია რომ წელიწადში სეტყვისაგან სდება 1/10 ადგილი. ჩვენ რომ ამასზედ მეტი სეტყვის სხვერზლად გადავლოთ, ესე იგი, 1/8 მთელის გუბერნიისა და ამის წინახედი 1/8 ღვინის მოსავლიად გამოვიდეთ, მიხს დაჩება 94,937 სანაღრე და ცოტა მეტი.

სანსავი მიწები რომ ნახევარი ჩვეულებასამებრ იხსებოდეს და ნახევარი ისვენებდეს, გამოვა რომ ეოკვლ-წლივ ჭირსახულს ქვემა იქნება:

- 1) სარწყავი — 486,124 *
- 2) ურწყავი — 326,416.

მცოდნე პირთაგან გავიხილო გვაქვს, რომ რაც მიწების მოქმედებაში, იმათგანი 1/2 ზურის მოსავლისა, 1/4 სიმინდისა, 1/6 ჭერისა და 1/12 ფეტვისა. ამ ანგარიშით გამოვა რომ:

- 1) სარწყავ მიწებზედ მოდის:
 - ა) ზური — — — 243,062 დღიურზედ.
 - ბ) სიმინდი — — — 121,531 —
 - გ) ჭერი — — — 81,020 —
 - დ) ფეტვი — — — 40,510 —
- 2) ურწყავ მიწებზედ მოდის:
 - ა) ზური — — — 163,208 —
 - ბ) სიმინდი — — — 81,604 —
 - გ) ჭერი — — — 54,402 —
 - დ) ფეტვი — — — 27,201 —

დღიურმა სარწყავ-მიწამა რომ 12 სამ-ფუთიანი კოდი ზური აყენოს **, სიმინდი—16 კოდი, ჭერი—16 და ფეტვი—16 კოდი, გამოვა წლის მოსავალი:

- ა) ზური — — — 2,916,744 კოდი
- ბ) სიმინდი — — — 1,944,496 —
- გ) ჭერი — — — 1,296,320 —
- დ) ფეტვი — — — 648,160 —

სულ ერთად იქნება:—6,805,710 კოდი.

დღიურმა ურწყავმა რომ 6 კოდი ზური აყენოს და რვა-რვა კოდი სხვა ზემოხსენებულ სულადი, წლის მოსავალი გამოვა:

- ა) ზური — — — 979,249 კოდი.
- ბ) სიმინდი — — — 652,833 —
- გ) ჭერი — — — 435,222 —
- დ) ფეტვი — — — 217,611 —

სულ ერთად:— 2,284,915 კოდი.

სულ ტფილისის გუბერნიის გლეხობის სულადის მოსავალი სარწყავისა და ურწყავის ერთად ამ ანგარიშით შეადგენს 9,090,625 კოდს.

ერთი მეტრადი დათესილის მიწებისა რომ ყოველწლივ ისეტყებოდეს, ანუ მთელი გუბერნიის რვა წელი-

*) ამის ქვევით ყველგან წილადებს (продн) ანგარიშში აღარ მოვიტანო, იმიტომ რომ რიცხვს ცუდი-უბრალოდ აატრელებს და თითქმის არა ვითარს შეცნაულებობას კი არ შეადგენს.

**) ჩვენ ქვევით დღიურზედ თესლი 3 კოდი ვიანგარიშეთ ამის კვალობაზედ ზურის მოსავალს ერთს ოთხად ვაგებთ და სხვა სულადისა ერთს სულად და ერთს შესამედად. ვერაფერს ვერ იტყვის, რომ ეც მოტარებულად ნანგარიშებულია.

წადში ერთსულ და ამისგამო 1/8 წანასედი ყოველის წლის მოსავლიდამ გამოვიდეთ, ძირს დაჩნება 7,954,297 კოდი.

ამ დასაჩნენიდან რომ დღიურზედ სამი კოდი თესლისათვის გადავსდეთ, სარხდობისათვის ხალს მთელს გუბერნიისაში დაჩნება 5,517,677 კოდი.

სულადისა და ღვინის მოსავალი რომ ტფილისის გუბერნიის სულთა რიცხვზედ გავანაწილოთ, გამოვა რომ წელიწადში თვითო სულს სვდება:

- ა) სულადი-რვა კოდი და ორს ფუთზედ ცოტა მეტი
- ბ) ღვინო—ორცაღრს თუნგზედ ცოტა ნაკლებ.

1877 წ. რუსულს კავკასიის კაღენდარში მოსხენებულა, რომ მთელის გუბერნიის მოსავალს, (მაშასადამე არამც თუ მარტო გლეხობისა, არამედ თავად-ახნაურობისადაც) შეადგენს:

- 1) ღვინო 2,297,800 კოდრს.
- 2) სულადი, სათესლეს რომ გამოვიდეთ,—1,574,846.

ჩეტკერტს.

მაშასადამე კაღენდარის ანგარიშით სულზედ წელიწადში მოდის:

- 1) ღვინო—ათ თუნგ-ნასეკარი.
- 2) სულადი (ზური, სიმინდი, ჭერი და ფეტვი) სამი კოდი და ერთი ფუთი.

ამას რომ დავუყურებთ, გამოვა რომ ჩვენის გუბერნიის ხალხი თუ წუთიერად არა, შიშინით მანც აქედან უნდა ამოწვევტილიყო, ან არა და ღვინოცა და ზურიც სხვიდან უნდა ეზიდნა ყოველ წლივ. ეს დაუყურებელია, იმიტომ-რომ სხვიდამ მოტანილს სასუფიელი უნდა და ჩვენს გუბერნიას თუ ღვინო და ზური სხვიდამ უნდა ზიდეს, სხვა რა აქვს, რომ ის გაუიღოს და მის ფასით ზურისა და ღვინის აუცილებელი საჭიროება მოიგვას.

ცხოვრება და კანონი
—
წერილი ზირველი

ბუნებამ რაც უნდა სიმდიდრით მართოს რომელიმე მხარე, ანუ ქვეყანა, რაც უნდა მრთელი ჭავა მიჭსტეს ადამიანს საცხოვრებლად და ნაყოფიერი მიწა საზრდობისათვის, მანც და მანც ხალხთა კეთილ-დღეობას სხვა მხრითაც სელის შეწეობა ჭადომეიია. კაცს მავადენად კერა შველის თურმე კერც სიკეთე ჭაკრისა, კერც სიმუჭე მიწისა, კერც შეძლება ყოველ-გვარის წარმოებისა, თუკი კაცთა შორის კეთილად დადგენილი და ცნადად განსხდრული არ არის ურთიერთ-შორისი უფლება და მო-

კალეობა. კაცთა კმყოფილებსათვის, ხალხთა კეთილ-
დღეობისათვის ეს უკანასკნელი უფრო აუცილებლად სა-
ჭიროა, ვიდრე სხვა რამე ქვეყნიერებაზედ. მთიულესა
შობილანდისის კარს ახვევიან გულ-დასურული, ღარიბი
ბუნება. იგი დიდის შრომითა და ღვაწლით ანთმევს ბუ-
ნებას იმ თვითთა ლუკმა ჰურს, რომელსაც აწვდის თვის
ჯვალაბს საზრდოებისათვის. იგი თავ-გადადებით, თავ-
გამომეტებით დღე და ღამ ებრძვის ბუნებას და ყოველი
ესრეთ მონაკებული ლუკმა ჰური ძლიერ-მოსილობაა მისის
მხნეობისა, შრომის-მოყვარეობისა. თუმიცა ესრედ აღამებს
იგი დღეს და ათენებს ღამეს, მაგრამ იგი უფრო ბედნიე-
რისა და კმყოფილი, ვიდრე სპარსელი, რომლისათვისაც
ბედს შემოუფარვლავს უკეთესი ქვეყანა კაცთა საცხოვ-
რებლად და საზრდოებისათვის. ერთი არის თავმომწონე
გამბედავი, თავისუფალი, მედგარი და გულ-და-გული კა-
ცი, მეორე არის გულ-ჩათუთქვილი, ილაჯ-გაწვეტილი,
ფრთხალი და გათელილი. ერთი იმედით აღსაესე სულ
წინ იუერება და ყოველი მისი ფეხის წინ წადგმა ძლიერ-
მოსილობაა სვალისათვის, მეორე სასა-წარვეკილია, ში-
შით სულ უკან იუერება და გუშინდელს მშვიდობით გა-
ტარებულს დღეს ნატრულაბს და არა ჭსწამს სვალე. ერთი
სულით თუ ხორციით ყოველ-დღე წარმატებაშია, თუმიცა
ღარიბი ბუნება ახვევიან, მეორე სულითაც და ხორციითაც
დაღვეაშია, თუმიცა მისგარე ბუნება უხვია და მდიდარი.
რა არის ამისი მიზეზი? ის არის რომ ბედნიერმა შობი-
ლანდიელმა იცის ჩემი აქ თავდებარა და სხვისა აქ იწყო-
ბარა, უბედურს სპარსელს კი არც თავისი გაეგება და არც
სხვისა.

რაც სხვისაა,—ჩემი მოკვალეობა; რაც ჩემია,—ეგ
ჩემი უფლებაა.

უფლება და მოკვალეობა, რომელნიც არიან პირველნი
და უკანასკნელნი საგანნი ურთიერთ-შორის განწყობი-
ლებისა, დაიდგინება და განსაზღვრება მხოლოდ ხალ-
ხის კანონთ-მდებლობის ძალითა და ნიჭითა. ამ მხრით, რა-
საკვირველია, საბუთი აქვს მათ ვინც ამბობენ, რომ
მომქმედთა კანონთა უფარვისობა, თუ სიკეთე თვითონ
ხალხს ბრძლიაო, იმიტომ რომ თავი და ბოლო
კანონებსა თვით ხალხიაო. რამოდენად მისაღებია ეს
საბუთი, ჰკენ მაგის გამომიებას არ შეუდგებოთ. ჩვენ
მართლ იმ გინდოდ გვეთქვა, რომ რაც უნდა მდიდარი
ქვეყანა იყოს ბუნებით, თუ იქ ჩემი და შენი, ესე იგი,
კაცთა უფლება და მოკვალეობა ძნელად გასარჩევია და არ
არის საყოველთაოდ განსაზღვრული ცხადად და უცილოდ,
იქ ხალხის წარმატება და კეთილ-დღეობა, თუ ყოველ-დღე
უკან არ იწევს, შეფერხებული ხომ არის და არის. ამისი
მაგალითი თვით ჩვენი ქვეყანაა. ერთი მითხარით, რა არ
მოუციათ ღმერთს ჩვენი ბედნიერებისათვის? ყოველის-
ფერი უხვად გვაქვს, მხოლოდ არა გვაქვს ურთიერთ-

შორისი განწყობილება. მაგრამ ამ უკანასკნელს ათს წელი-
წადში, სახელდობრ 1864 წლიდამ, ჩვენში ბევრ-გვარი
ცვლილება მოხდა, რომელთა აზრით ჭქონდათ და აქვთ
საზოგადო ურთიერთშორისი წყობილება უკეთეს და
უფრო უმართლეს ნიადგზედ დაედგინა. ამ ცვლილებას
ჩვენში ყოველი გონიერი და მისხედრილი კაცი დიდის
სინარულით და თითქმის აღტაცებით მიეგება. ხოლო
გამართლდა ჩვენი სინარული და აღტაცება თუ არა? ჩვენ
ვეცდებით, ამის შესახებ მივცეთ მკითხველსა.

1864 წ. მოხდა ჩვენში ემების განთავისუფლება.
მოსიპო ჩვენში ერთისაგან მეორის აღამიანობის გაქლე-
ვის მიზეზი, კაცი კაცად აღიარეს. ეს ერთი დიდი და
უკეთესი მხარე ამ სახელგანის ცვლილებისა. აქ ყოვე-
ლივე დამოკიდებულების კავშირი სამუდამოდ გაწყდა;
ერთს ჩამოაცდა ეს, რაც სიმართლის შეურაცხ-ყოფა
ყო, მეორეს დაუბრუნეს ის, რაც უმართლოდ წართმეულ
ჭქონდა. ამ მხრით ორთა-შუა ხელის მოსაკიდებელი და
სადავიდარაბო არა დაჩხინილა რა, ჩემსა და შენსა ამ
მხრით მათ-შორის აღვილი აღარა ჭქონდა. მაშასადამე აქ
საჭირო არ იყო განსაზღვრა უფლებისა და მოკვალეობი-
სა. ხოლო ბატონ-ემობის საქმეში არის მეორე მხარეც, რომ-
ელსაც ქვეყნის კეთილ-დღეობისათვის დიდი მნიშვნელობა
აქვს. განთავისუფლებულს გლეხს დაბინავება უნდოდა. უა-
მისოდ გლეხის განთავისუფლება იმას ეგვანებოდა, რომ
კაცისათვის გეთქვათ: წადი, ესლავ თავისუფალი ხარ, რომ
შემშლით მოკვდეო. ჩვენდა საკეთილოდ ეს ასე არ მოხ-
და. გლეხს ბინა მიეცა, მიწა მიეცა. რადგანაც გლეხის
აღრინდელი ბინა და მიწა საბატონოდ აღიარეს და გლეხს
სამხარისად დაუტყვეს, მაშასადამე აუცილებელი საჭიროე-
ბა მოითხოვდა განესაზღვრათ უფლება და მოკვალეობა
გლეხისა და საბატონარის შორის. აი ჩვენი ფიქრით, ამ
განსაზღვრებაში მოხდა ის, რამაც ჩვენი თავ-დაპირველი სი-
ნარული არ გაამართლა იმოდენად, რამოდენადაც იმედი
გვქონდა. რასაკვირველია, ვიდრე ეგ საქმე გადაწყდებოდა,
დიდი ღაპანაკი და ყყყინი იყო მასზედ თუ როგორ
უნდა გაამეღონ ბატონი ემისა, ყმა ბატონისა. მცირემ,
მაგრამ უკეთესმა, ნაწილმა ჩვენი საზოგადოებისამ მა-
შინვე აღიარა, რომ თუ საქმე იმასე მიდგაო, რომ უსა-
თუგოდ უნდა გაეშველდეთო, ისა ჭსჯობიაო ესლავე
ისე გაეშველდეთო, რომ ურთიერთშორის სამდურა-
ვისა და დავიდარაბის მიზეზი ჩვენში აღარა დაჩ-
ხეს რაო. რაკი გლეხი მისის საჭერის მიწების მეზა-
ტრონეთ არ იცნეს, რასაკვირველია, ეს აზრი ფრიად
მოსაწონი და სამჯობინარი იყო ყველასათვისა. ამ გვა-
რად გაშველებსათვის ორი გზა იყო: ერთი ის რომ
მებატონეს მაშინვე მიეუივნა გლეხისათვის მამული და
მთავრობას გლეხისათვის ამაში ხელი გაეძარბა, ან არა

და გადასასადი მოჭრით განუსაზღვრათ, გადაკვეთათ. რასაკვირველია, პირველი გზა უმჯობესი იყო, თუ არ ჩვენსეუდ მივარდნილ იყო საქმე. მაგრამ არამც თუ არც ერთი ეს გზა არ მიიღო ჩვენმა საზოგადოებამ, არამედ მაგ გზების დედა-აზრიც სრულად უარ ჰყო.

ჩვენის საზოგადოების მეორე ნაწილმა, უფრო უძრავლესმა, განდევნა სრულად პირველთა დედა-აზრი და იჩინა საქმის გათავის იყ, რომ გლეხისა და ნაბატონის შორის ცოტა კლასი-გამოსადები რამ დაჩინილ იყო. ჩამოვარდა მეოთხედობა — ეს განუსაზღვრელი მიზეზიანი მოკვლეობა ერთისა და მეორისა. მოჭყვას ამას, ვითარცა აუცილებელი შედეგი. სხვა და სხვა კანონები სადავიდარაბო და ღარივე მსრისათვის თავში სცემი. რომ მეპატონესთან გლეხი პინათლად გამოსულიყო, რასაკვირველია მეპატონის კაცი უნდა დასწრობოდა ნამუშევარის შინ შემოტანის დროს, რომ მეოთხედი მიეთავალა თუ აწყო. დაიღვა ეს კანონიცა. ყველამ იცის, რომ ნამუშევარი თითქმის ერთსა და იმავე დროს შემოდის მთელ საქართველოში თუ არა, ერთ და იმავე სოფელში მაინც. ახა ესლას იფიქრეთ, რა უნდა ექმნა ამ შემთხვევაში იმ მეპატონეს, რომელსაც ათი და ოცი კომლი ნაყუბი ეყოლებოდა? როგორ უნდა გასწოდებოდა ათსა და ოცს კომლს? სადა ჰყვანდა ათი და ოცი კაცი მაგ მეოთხედების უკან სადაკეებულად ერთ და იმავე დროს? არ გაგზავნიდა — ეტყვი უნდა ჩავადნილიყო, გლეხი მომპარა და გაგზავნიდა — ვიდრე იმ მეოთხედიდამ კაცების დაჭერის ხარჯს კაი წილი მიჰქონდა. იყო ორ ჭირშუა. ამ შემთხვევაში ან გლეხის კეთილ სინიდიანიობას უნდა დამყარებოდა, ან არა და ერთი თუ ორი კაცი უნდა ეტარებინა მეოთხედების ასაკრეთათა, რადგანაც მეტს მძიმე ხარჯი მოსდევდა. გლეხი უფრო ცუდს დღეში იყო. თუ მოუცდიდა ნაბატონის კაცს, ვინ იცის რადის მოვიდოდა, და ბატონის კაცის ღოდინში შიშით სული ელოდა, ავადრამა ნამუშევარი არ წამისდინოსო; არ მოუცდიდა ვიდრე შიში ჰქვავდა, მეტს წამომედაკებინა.

ამ ყოფაში ან ერთს რა გამოჩინა ექმნებოდა თავისის მამულიდამ, ან მეორეს თავის ნამუშევარიდამ. ამ მდგომარებაში ან ერთის გაკეთება რა საფიქრებელია, ან მეორისა. აქ ბევრსაც რომ ცდილიყვნენ ვერც მეპატონე და ვერც გლეხი ვერ შესძლებდნენ საქმე ისე მოემართათ, რომ ურთიერთის უფლება და მოკვლეობა არ დაეკრავათ. ჩვენ ამისი მოწამევე ყოფილვართ რომ გლეხს ვერც დალობადეს ნამუშევარი ბატონის კაცის ღოდინშია. ხანდისხან ჯაბჭი ამასეუდ უარესს საქმესაც მოახდენდა ხოლმე. ამისი მაგალითები ორივეს მხრით ბევრია. ესე იყო თუ არა, მაინც და მაინც მაგ განუსაზღვრელს მეოთხედობის გამო ბატონისა და გლეხისა საქმე იმა-

ზედ შეუდგათ, რომ ნებით თუ უნებლიედ ურთიერთის კეთილ-სინიდიანიობაზედ უნდა დამყარებულყვნენ. ვინ არ იცის ვიდრე, რომ კეთილ-სინიდიანიობა გაჭიმული თოკია, რომელსაც დიდნი ზედ გადაბოტებენ და ისე გადადისან პატარები კი ქვემ გაუძვრებიან ხოლმე. რადგანაც ამგვარს ვარჯიშობას არც დიდნი თავილობდნენ და არც პატარები, ამიტომაც ატყდა ბატონისა და გლეხის შორის აურებელი საჩივარი და დავიდარაბა. პირველ სახეში ამ საჩივრებს ვერ აზდიოდნენ მოსამართლენი.

ამ მეოთხედობას ამას გარდა სხვა აუცილებელი კანონიც დაერთო საშოგოთო და სადავიდარაბო. რაკი მეოთხედი უნდა ეძლია გლეხს, ისიც უნდა დაეწესათ თუ რამოდენა უნდა ესნა გლეხს უოკველ-წლივ. უამისოდ გლეხს რომ ათის დღის მიწა სჭერებოდა და მარტო ერთისა ესნა, მეპატონეს თავისის საკუთრებიდამ ბევრი არა შემოუვიდოდა რა. ამისათვის გლეხს კანონმა კისრად დასდვა, რომ უსათუვოდ რგებულის მიწების ხსენვარი უოკველ წლივ მოხსული უნდა ექონდესო. ამ კანონმაც მრავალი შოგოთი ჩამოაგდო ორთა შუა და მრავალი საჩივარი გამართა. შოგოთებმა ამ ორ წოდებათა შორის უსამოვნობა დათესა და საჩივრებმა ვიდრე თავი მოახერხა მეპატონესა და გლეხსაცა. ახლას ამას ისიც ზედ დაართო, რომ მაგ საჩივრების გამო ჩვეულებრივი მიწერ-მოწერა გამართებოდა ხოლმე, დაბარება, გამოძიება და ამისგამო საჩივარის თავი თუძვს იყო, მაგრამ ბოლო კი არა ხსნდა. რადგანაც აქ საქმე თითქმის დღიურს საზრდოებაზედ იყო შემდგარი, ამისათვის ვერც მეპატონე ითმენდა და ვერც გლეხი იმ დრომდე ვიდრე სამართალი თავისის იტყოდა. გამართებოდა ხოლმე ძალ-მოძრეობითი ტაცება, დატყვა და სხვა ამგვარი. ამ დანაშაულობას შეუდგებოდა ხოლმე ახალი საჩივრები და დავიდარბები. ამავების გამო ცხოვრების ილავი გლეხსაცა და მეპატონესაც გაწვეტილი ჰქონდა. რასაკვირველია, გლეხს უფრო, ვიდრე მეპატონესა, იმიტომ რომ გლეხი დღიური მუშა კაცია და ამისათვის საჩივრებისგამო აქა იქ თრევა და ტანტალი ლუკმა შურის დაკარგვას. მართალია ზოგან რომ არაქათი გაუწუდათ ბატონსა და გლეხსაც, აიღეს და ებ საშოგოთო და განუსაზღვრელი მეოთხედი გადაკეთილ და გადაჭრილ გადასასადად გაიხადეს, ერთის სიტყვით, შინაურულად მოჩვიდნენ. მაგრამ საუბედუროდ ყველგან არა. ებ მარტო იქ მოხდა, სადაც გლეხს უფრო კაც-მოყვარე და მშვიდობიანი მამულის პატრონი შესვდა და საცა მაგისტრანს მამულის პატრონი — გულ-მართალი გლეხი. უფრო ბევრგან კი ჯაბჭისაგამო თუ დავიდარბის სიყვარულისა გამო, ისევე განუსაზღვრელი, სასათაბალო, მიზეზიანი მეოთხედობა დაჩნა. ამისგამო დღესაც თუ არ წაწა და გლეხსა, უსამოვნობა მაინც არის და არის.

მთავრობას, რომლის თანხმობითაც გაუქმდა ჩვენში ბატონ-უმობა, წინააღმდეგ დანახული აქვს კვ უსიამოვნო შედეგი განუსაზღვრელის ყოფა-ცხოვრებისა და ბატონისა და გლეხის საკეთილად წამალიც ცნობილი და ნაშრომი აქვს. თუმცა მეოთხედობა გლეხთა-განთავისუფლების წესდებაში შევიდა, მაგრამ მთავრობის შიშ-მსედეგლობითმა მსჯელობამ ურჩადლება მიაქცია იმ უმცირესთა დედა-ახრსაც, რომელიც წინ მოვიხსენიეთ. იმავე წესდებაში ორი გზა არის ნახევრები ბატონ-უმობის საქმის უკეთ დაბოლოებისათვის. პირველი და უკეთესი ის, რომ გლეხს ღონისძიება აქვს მთავრობისაგან დანიშნული მამული შეისყიდოს და მეორე ის, რომ ვადრე ეს მოხდეს, კვ მეოთხედი ერთს განსაზღვრულ და გადაკვეთით გადაჭრილ გადასახადათ უნდა იქცეს. ამ ორს საგანზედ შემდეგში გვქმნება ლაშაჩავი.

მოკლე მოთხრობა სხვა და სხვა სახელმწიფოთა თვის.

წავიდა ის დრო, როდესაც თვითიველი სახელმწიფო, თუ საზოგადოება მატრო თავისის თავის მამულებელი იყო და მატრო თავის კერძო ავ-კარგისაგანში განთული თვითიველი ქვეყანა ისე მკვიდრად იყო ვარ-ხაკტილი და ზღუდე მოკლებული, ისე მიუჯარებლად განშორებული სხვა ქვეყნებთან, რომ თითქმის ჭინს კრიდება, ან მტრის ესაფრება. ერთის ქვეყნის ხალხი მეორეს ან მტრის თავლით უუფრებდა, ან თავ-მოწონებით, რომ მე ის რა-გორ მეკადრება. თქმა აღარ უნდა, რომ ამ გვარს ვარ-ხაკტილობას და მიუჯარებლობას დიდი მავნებელი ზედ-მოქმედება უნდა ჰქონოდა ხალხთა ყოფა-ცხოვრებაზედ, უნდა ძლიან შეეფერებინა მისი განთლება, განვითარება, მისი უკეთესობის წადილი და მიდრეკილება. ოთხს კედელშია დამწვედული საზოგადოება ერთხელ დადგინებულის წესისა და ჩვეულების შეგუბებულს ჭარბი სუფს იტრიალებდა; ვარდამ მას არც მზე და არც გამცრულ-ლეხული სიო არ ეკარებოდა. ვარდამ ცნობილი სხვის მაგალითი, რომელიც შეადგენს დიდს ძალს განთლებისას და უკეთესობისას, თავისის მკობლების გაცნობა, მათი ყოფა-ცხოვრების შესწავლა, მათის ავ-კარგი-ანობის შეტეობა და აქედამ ნაყოფის გამოტანა—უკვლავ ეს გაუგებარი იყო იმ დროების საზოგადოებისათვის, თუ არ მტრობისა და ჩხუბისათვის, თუ არ ომიანობისათვის ერთი ხალხი მეორეს არ შეხვდებოდა სოფელში.

სოფელ მოვიდა უამი და ქვეყნის ისტორიის სურათი სრულად გამოიწვალა. საზოგადოებაში ჭსნო აუცილებელი საჭიროება უცხო ხალხთა ცხოვრების გაცნობი-

სა; დაინახა რომ თავისი ბედი და უბედობა ბუკრად დამოკიდებულთა უცხო ხალხთა ბედს და უბედობაზედ; დაინახა რომ ხალხთა-შორისი მისულა-მოსვლა, ურთიერთის გაცნობა ძლიერი საშუალებაა ხალხის წინ ფუის წადგმისათვის, ცხოვრების უკვლ მარწობისათვის. ამასი მდგომარეობს სხვათა შორის ამ ხალხს დროის ერთი შესანიშნავი ღირსებაცა. როგორც ადამიანისათვის ცალკე, ისე საზოგადოებისათვის საერთოდ სხვის მაგალითი დიდი რამ არის. ცუდი, თუ კარგი ორივე გამოხატულება. ცუდს ავიტყუთ, კარგს მივითვისებთ. აქედან ჭსნის, რომ ყოველმა გაზეთმა ანუ ურჩხლმა უნდა შესაბამი ადგილი მისცეს და ღირსეული ურჩადლება მიაქციოს უცხო ხალხთა ცხოვრებას და მდგომარეობას, თუ სურს სხვის მაგალითით თვით-ცნობა გაუადვილოს საზოგადოებას, ბედნიერების გზა აზოვინოს, უბედურების მიხედვნი მოახლოვინოს, იმიტომაც რომ ყოველ ამისათვის მაგალითი და ცნობანი სხვათა ცხოვრებაში აუარებელია.

ამ სახით სამაგალითო და ღირს საცნობ საგნად წარმოკვიდვება სხვათა შორის უცხო ხალხთა საზოგადოებო ცხოვრებაცა. ვარდა ამას ხალხნი და სახელმწიფოები ისეთ ნაირად არიან ურთი-ერთზედ დამოკიდებულნი, ურთი-ერთის საქმეში ჩართულნი და ჩაბმულნი, რომ ერთის საზოგადოებო ცხოვრებას და მოძრაობას მეორისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს. ამ მხრითაც საზოგადოებო ცხოვრების შესწავლას თავისი ღირსება და ადგილი აქვს. მამასადამე ჩვენც უნდა მივცეთ საზოგადოებას ღონისძიება, რომელს მეორებითაც მას უნდა გაიცნოს უცხო ხალხთა ყოფა-ცხოვრება, და ცნობიერებით თავლ-უფრო ადვილად მათს საზოგადოებო მოძრაობასა. ამ მოკვლეობის აღსახრელებლად დანიშნულია ჩვენის გაჭრის ერთი ნაწილი „უცხოეთი“.

აწინდელ საზოგადოებო ცხოვრების მიმდინარეობას მით უფრო ადვილად ავადვენებთ თავლ-უფრს, მით უფრო სასიეროდ და მკვიდრად გამოვიყენებთ მას, რასაც ამ საგანზედ გავიგებთ და დავინახავთ, რამოდენადაც ჩვენ შესწავლული გვექნება სხვა და სხვა სახელმწიფოების აგებულება, მათი საზოგადოებრივი და მთავრობითი წყობილება, მათი აწყო და წარსული. ამ მიხედვით საჭიროდ ვრაცნთ წარკუდგინოთ მკითხველს ზოგიერთი თავლთ სახინო ცნობა იმ სახელმწიფოებზედ, რომელთა შორის უმთავრესად მომდინარეობს ამ უამად საზოგადოებო ცხოვრება. ჩვენ აღვნიშნავთ მხოლოდ იმისთანა საგანსა, იმისთანა საჭირო ცნობას, ურომლისათვც ჩვენის ფიქრით საყოველ-დეო მოძრაობა ზოფი-ტივისა მწელად გასაგებია და მისაწადობია.

ამ გვარს განსივლავს ჩვენ ვიწყობთ ოსმალეთს სახელმწიფოდგან, რადგანაც თითქმის ამ სახელმწიფოზედ

არის ამ უმაღლეს მიწვეული მთელს ევროპის განსაკუთრებით ყურადღებას.

ოსმალეთი. დიდალი ალაგი უჭირავს დედამიწაზე ოსმალეთის სახელმწიფოს. მისი სივრცე შეადგენს 103,816 ოთხ-კუთხე მილს (გეოგრაფიულს *), ამ სივრცეზე სტრუქტურას ორმოც-და-რვა მილიონზე მეტი სული (48,283,400). უმეტესი ნაწილი ამ სივრცისა მდებარეობს აზიას და აფრიკას, ასე რომ ევროპის ოსმალეთს ეკუთვნის მარტო 9,594 ოთხ-კუთხე მილი, რომელზედაც (რუმინია და სერბიაც რომ ზედ მივათვალოთ) იმყოფება თსუთმეტ მილიონამდე მცხოვრები (14,956,900). ოსმალეთის ზირ-და-ზირის მიფლობლობის ქვეშ იმყოფება სივრცე 6,602 ოთხ-კ. მილი, რომელზედაც სტრუქტურას 8,506,900 სული.

აი როგორ განიყოფება ეს რიცხვი სხვა და სხვა ტომის სალხთა შორის: ოსმალეები ორ მილიონზე ცოტა მეტია (2,210,800), დანარჩენი ეკუთვნის სლავიანებს (უმეტესი ნაწილი) ე. ი. სერბიელებს და ბოლგარელებს, შემდეგ რუმინელებს, ალბანელებს, ბერძნებს, სომხებს, ურბებს, ბოშებს და თათრებსა.

ოსმალეთში მცხოვრები სალხი საწმუნრობით განიყოფება უმთავრესად ორნაწილათ, ქრისტიანები და მუსლიმანები. ევროპის ოსმალეთში, ბალკანის ნახევარ-კუნძულზე, ქრისტიანნი შეადგენენ უმეტეს ნაწილს. მუსლიმანების რიცხვი მხოლოდ ოთხ მილიონამდის აღის. ეს რიცხვი შესდგება როგორც ოსმალეებისგან, აგრეთვე სხვა ტომის სალხებთანაც (სლავიანები და ალბანელები), რომელთა შორის ბევრმა მიიღო მუსლიმანის საწმუნრობა ოსმალეების ძალდატანებით და ბევრმა კი თავის ნებითა, უფრო აზნაურობამა და მამულის მუხატრენებმა. ამთ ამით დაისხნეს თვისი უფლებანი და თვისი ქონება. ეს გამუსლიმანებული ბატონები, ეს თავიანთ სამშობლოს ძალაღატენი უფრო სასტიკად კვიდებიან თავიანთ ადრინდელ მოძე სალხს ვიდრე თვითონ ოსმალნი. ამიტომაც მათგან არის მიწვეული მათის ქვეყნის რისხვა და შეხვეება.

ზიკვლად ოსმალეები შევიდნენ ევროპაში მცირე აზიიდან 1355 წ., წაართვეს ბერძნებს ქ. ადრიანოპოლი, დაიპყრეს მაკედონია, ალბანია, სერბია და 1453 წ. აიღეს სტამბოლი (კონსტანტინოპოლი). ამ წლიდან მოყოლებული და თითქმის მუხვიდმეტე საუკუნემდე ოსმალეთის სახელმწიფო იზღებოდა და მკვიდრად სდგამდა ფეხს ევროპაში. მაგრამ მუხვიდმეტე საუკუნედგან ბედმა ტალატი დაუწყო: სერბია და ესლანდელი რუმინია (უწინ-

დელი მოლდავია და ვლახეთი) *) თითქმის სრულებით განთავისუფლდნენ; ოსმალეთს ხელიდან გამოეცალა საბერძნეთიც და სსვ.; 1830 წ. საფრანგეთმა წაართვა მას ალჟირი; 1840 წ. ეგვიპტემ თითქმის სრულებით გაიტანა თავი. ურბის ომიანობაში ოსმალეთი სრულად დაიღუპებოდა საფრანგეთი და ინგლისი რომ არ მიშველებოდნენ.

ახლა გადავხედოთ თვალი ოსმალეთის შინაგან განწყობილებას და იმ საფუძვლებს, რომლებზედაც დამყარებულია მისი ძალა და გამძლეობა.

ოსმალეთში მონარქიული განუსაზღვრელი მართველობა **) ე. ი. მთავრობითი უფლება ეკუთვნის ერთ ზირს, რომელსაც უწოდებენ ხონთქარს ანუ ფადიმაჰს. ყოველსაფერზე, რაცეი შეეხება თითოეულის კაცის ცხოვრებას ან საზოგადო განწყობილებას დამოკიდებულია ხონთქარის განუსაზღვრელს ნებაყოფლობაზედ. ყოველი მისი ქვეშევრდომი კაცი უნებური უმა არის მასი და ერთიანთ, ხორციით და სულით ეკუთვნის მას. ხონთქარს განუყოფლად უზურია საერო და სასულიერო უფლება; იგი არის ღამაქართ-მთავარი, უმაღლესი მასამართლე და მღვდელთ-მთავარი. ხონთქარის შემდეგ ზირველი საერო ზირი ოსმალეთში არის ვეზირთუხუცესი, რომელსაც ზირ-და-ზირ ემორჩილებიან მინისტრები და არიან მისი სულქვეთნი. შეინ-ულ-ისლამი არის სამღვდელთების წარმომადგენელი, უფლებების უფროსი. უფლებები აღსრულებენ ორგვარ თანამდებობას: სასულიეროს და სამსაკულოს. თვითონ შეინ-ულ-ისლამს კი არა აქვს არც სასულიერო და არც სამმართველო მნიშვნელობა. მისი საკუთარი დანიშნულება იმაში მდგომარეობს, რომ განმარტოს და აღსხნას კანონი, როცა ამაზედ ცილი ჩამოვარდება.

ყველა უმაღლესი თანამდებობის კაცები შეადგენენ საბ-ტოს, რომელსაც უწოდებენ დივანს. ამისგანდა 1868 წ. დაარსებულია სასკედიმფიფო საბ-ტო, რომელსაც

*) სერბია და რუმინია ამ უმაღლეს ოსმალეთის მონარქე სახელმწიფოში არიან: ვალდებული არიან აღიარონ ოსმალეთს ყოველ წელიწადს დადებული ვარდასახადი. მხოლოდ ამისი მდგომარეობის მათი დამოკიდებლობა ოსმალეთსედა სსვად იგი სრულებით თავისუფალი არიან.

**) ესლა ოსმალეთში გამოცხადებულია ხონთქარის ნებ. რომლის ძალითაც მის ხალხს ეძლევა ვონსტრუქცია ე. ი. ამ რიგი მმართველობა (სხვა ევროპიელის სახელმწიფოების მსგავსად) რომლითაც ხონთქარის თავისუფალ ნებას ეძლევა საზღვარი, ასე რომ ერთი შესანიშნავი ნაწილი ფადიმაჰის უფლებისა უნდა მიეყრეს თვითონ ხალხს, ეს ახალი წესი გამოცხადებულია და აქვს სუფეს მხოლოდ ქალაქზედ.

*) გეოგრაფიული მილი შეიღი გერმანია.

განმდებლობითი უფლებას აქვს მინისტრული, ესე იგი, განიხილოს და წესდებულებების დადგენის უფლებას. მისთვის მწვერთა ირჩევს და ნიშნავს თვითონ სხნთქანი.

რსმაღეთის სასულძიოფო დაფოთილია რმდენიმე კილიაიეტი ებათ, იმის მსგავსად როგორც საფრანგეთი დეპარტამენტებთ ან რუსეთი გუბერნიებთ. თითო კილიაიეტის უფროსი არის ვალი (გენერალ-გუბერნატორი). კილიაიეტი შესდგება რმდენიმე სანჯაყიდან (უფედები), რომელთა უფროსებს უწოდებენ მუტუქსანს. თითო სანჯაყი თავის მხრით შესდგება რმდენიმე ყაზასიდან, რომლის გამკებელი არის კაიმიკაში.

რასაკვირველია ეს ზემოხსენებული განწყობილება არ შეეხება იმ ქვეყნებს, რომელნიც მხოლოდ საჩეს ამდგენენ რსმაღეთს და სსვაფორე კი სრულებით თავისუფალნი არიან. ამით თავიანთ განწყობილებას აქვთ.

რსმაღეთის შემოსავალი ერთიანად იქნება 160 მილიონი მანეთი, გასავალი კი 190 მილიონზე მეტი; ასე რომ ყოველ წელიწადს ავლდება 30 მილიონი მანეთი და ამისგან რმდენიმე ვალშია ხვარდნილი. 160 მილიონიდან მარტო ვალების საჩებებში რსმაღეთს ესარება 100 მილიონამდინის და შინ სასარყოთ რება მარტო 60 მილიონი.

აქედამ სხანს, რომ საშინელს ვალში უნდა იყოს ხვარდნილი რსმაღეთს სასულძიოფო. მაგალითებრ, რჩის წლის წინეთ მისი ვალი იყო 1,500 მილიონი მანეთი. ახლს იფოქრეთ როდის უნდა ამ უბედურმა ვადაწყვიტოს ამოდენს იფოქრეთ? სასულძიოფოს, რომელიც ამისთანა მდგომარეობაშია ხვარდნილია, ცოტადა უკლას ვაკოტრებამდე და დიდი სანის ვაკოტრებებდა ვიდრე ვერბიელი ბანკირები რომ არ მოშველებოდნენ. ესენი თითქმის სასკვარფასათ ფიდულობდნენ რსმაღეთის თამასუქებს და როგორც იყო ასალებდნენ ბირყასუ. უბედურება ის არის, რომ ეს უშველებელი ვალი სრულებით უნაყოფოთ ისარება და არა ვითარი წარმოება არა აქვს სალხის სიკეთისა და კეთილ-მდგომარეობისთვის. უმეტესი ნაწილი ამ იფოქრისა მიდის სულთანის აჩამსანასუ (гаремъ), და სხვს და სხვს მოსულეთს ვიბეში.

რსმაღეთის უფლებას დამყარებელია, რასაკვირველია, სასულძიოფო მალასუ, რომელიც ამ რიგად არის ვამართული: 1869 წ. დადებულის კანონით ყოველი სრული წლოვანი მამამდიანი ვალდებულია სასულძიოფო სასასუსრისას. ღამკარში იგი უნდა ითვლებოდეს რცი წელიწადი: რთი წელიწადი მოქმედ ღამკარში (სიზამი), რვა წელიწადი რესერვში (რედიაი) და რვა წელიწადი ღანდმტურში, ე. ი. იმ ნაწილში, რომელიც სასასუსრიდგან დათხრენილია და მხოლოდ რმიანობის დროს ვამოიწვევს.

მშვიდობიანობის დროს რსმაღეთის ღამკარის რჩეს შესდგენს 157,667 ვაცი. რმიანობის დროს კი რსმაღეთს ვამოიწვევს ღამკარით 586,100 ვაცი. ამას უნდა მიუმატოთ სასულძიოფო ხომალდის ვარი, რომელიც შესდგენს 50,000 ვაცს რმიანობის დროს.

დიდ სამწუხარო სურათს წარმოგვიდგენს რსმაღეთის შინაგანი ყოფიარეობა. თუშინა ბუნება რსმაღეთში მდიდარია და უხვად ამდგენს მას ყოველისფორის მოსავალს, მაგრამ სალხი კი საშინელ სიღარიბეში დასიგლასავალია ხვარდნილი. ეს ვარყოება ხვევის აჩრითდიდათ შესანიშნავისა და ღიჩს რომ შეკუდგეთ ცოტარდნით დაწვრილებულ მოთხრობას, მით უფრო რომ ესლანდელი სლავიანების არეულობას ვაუტებათი დაჩება თუ არ ვამოვიკვლიეთ რსმაღეთის ვეონომიური და საზოგადოებრივი მდგომარეობა. ხვენი ვამქნება მიედველობაში ნამეტნავად ბალხანის სასკვარ-გუნძიული, რადგანაც მხოლოდ აქ მცხოვრები სალხი ამდგენს რსმაღეთს იმ მნიშვნელობას, რომელიც მას აქვს ვერბიის ისტორიაში ამ უვანასუნელს დროს.

ავიღოთ მაგალითად ქერცოგოვინა, ის ნაწილი ბალხანის სასკვარ-გუნძილისა, რომელშიც შირველად ასტუდა სლავიანების ვვანება 1875 წ., რომელიც ვადავლია ვა ვვანება თითქმის მთელ სასკვარ-გუნძიულს და რომელიც წამოაყენა ესლანდელი ზოლიტიკური არეულობა ვერბანში.

ქერცოგოვინას არის სასკვარი ბოსნიის ვილიაიტისა. მისნი მკვადრნი მცხოვრებნი სერბიელნი არიან. უმეტესი ნაწილი ქრისტეს საწმურებისა და ზოგნი კი მამადიანები. ეს მამადიანები არიან შთამომავლნი იმ ანასურშილითაგან, რომელთაც, როგორც ზემოდ იყო მოხსენებული, ქერცოგოვინის დამორჩილებისა და აჩრების დროს, მიიღეს მამადიანობა და მითი მოიკეს თავიანთი მამულები, ქონება და ადრინდელი უფლებანი.

ყოველ ქვეყანაში სალხის კეთილ-მდგომარეობა, მისი ვეონომიური ცოვრება ბევრად დამყარებულია მასხედ თუ როგორ არის განწყობილი მცხოვრებთა შორის მიწის მიულობელობა. დასუდოთ რა ვვარად არის მოწყობილი ქერცოგოვინაში ეს მიწის მიულობელობა. მამადიანთა სასულიერო წიგნში, რომელსაც ვორასს უწოდებენ, ვამოსატულია ის კანონი, რომლის ძალითაც მიწს ერთიანად ალლასის საკუთრებას და იგი ვისაც სურს, იმას ხვარბებს მისასამარებად. ამის დაგვარად მიწის მიულობელობის უფლება, მამადიანის კანონის ძალით, მინისტრული აქვს სხნთქანს, რადგანც დიდა-მიწასუდ ალასის წარმომადგენელი მარტო ივას. ამის ვამო განუსაზღვრელი ზატრონი მთელის რსმაღეთის მიწისა მარტო სხნთქანისა და თუ ვერბი შირთ სქელთ უჭირავთ მარტო იმისათვის, რომ დროებით ისმარონ და სამუდამოდ თავი-

სათ არ გამოეყოფინ. ამ შემთხვევაში სონთაქრის ნებას წინ გერა დარუდგება. როცა სურს, ერთს წაწმენდეს მიწას და გადასწვდეს მეორეს, ან ერთსაც ხელ ცარიელს დასვაძს და მეორესაც. ამ გვარს ძირეულს წყობილებას ის სამწესარსა შედეგი მოსდევს, რომ მიწის დროებით მსმარებელს არავითარი საფრთხე და საფრთხე არა აქვს ბევრი მსმარებელი გასწვდის მამულის სამკვიდრად გაკეთებისათვის, უკუდ შემუშავებისათვის. შემამულებს სვალის იმედი დაჯარულები აქვს: დღეს ასეა, ხვალე ღმერთმა უწყის რა იქნება.

აი ამ საგანზედ რა შეუნიშნავს ჭერცოგოვინაში ერთს შევრდეს. იგი ძოგოვინისა:

როდესაც ჭერცოგოვინის უფროსებმა მიიღეს მამულის საწმენოება, სონთაქრმა მოჭამედმა II დაურბო მათ თითქმის ერთიანად რაც მიწა იყო. ხალხსუი, რომელმაც არ ინდომა ქრისტიანობის დალატი, მიწის საკუთრება ჩამოერთო. იგი დაწახ თვის მიწაზედ მოიჯარადრეთ, მას უნდა კომპედებისა იჯარასაკით აღებული მიწა, მიწის პატრონისათვის ეღობა საჭი და მთავრობისათვის მოსავლის მუათედი ნაწილი. თუმცა ნამდვილი პატრონი-უმობა ჭერცოგოვინაში არასდროს არა უფილას, მაგრამ ეკონომიურის მხრით ჭერცოგოვინის რაი (გლქი) სრულიად უსა იყო მიწის პატრონისა, რომელსაც ღვინა ემსახინ. რაის სრული უფლება ჭქონდა ერთის ადგილისათვის დაურებებისა თავი და მეორეზე გადასულიყო. მაგრამ ეს უფლება მისთვის სრულებით იუჭი იყო. რადგანაც უფილას ერთი იგი. მოწყობილებს დახვდებოდა სოფელე და ღვინა და ადგილის გამოცვლით მისი ბედი არ იცვლებოდა. გარდა ამისა მიწის მეპატრონეებს ზირობა ჭქონდათ შევრული, რომ არ მიეღოთ იგი, ვინც უმადყოფილობით ერთს ღვინა თავს ანებებდა და მეორესთან მიდიოდა. რაის არავითარი ღონისძიება არ ჭქონდა რომ ამ უბედურ მდგომარეობას როგორმე გადაწინდდა, რადგანაც არ იყო მისთვის დანიშნული სასელმწიფო მიწა სამუდამო სამფლობელოდ. თუ ქრისტიანი როგორმე მოასურებდა და ჩივილებს სელში უქმს მიწას, რომელიც სასელმწიფოს საკუთრება იყო, ანუ სდებ ტყეში ასრს გამოიღებდა და საცხოვრებელს გაიკეთებდა, მაშინვე მის მეზობელი ანა დანიებებდა ამ მიწას და თვით მოამატეს ვი სდიდა თავის მეჯარადრეთ (КРЕСТЬ). რსმდედის მთავრობა არასდროს არ უფილას იმდენად შემდეგ, რომ შეამდგომლობა გაეწია მეჯარადრის და ღვინა შრომის, თავის მივარეულობის ქვეშ მიეღო მიწის მოამატეს შრომა და მით დაქსნა იგი ადგილობრივის თავად-აზნაურობის მდგომარეობისა და ტარებისაგან. ეს თავად-აზნაურობა რასაც უნდა იმას მოქმედობს. ჩივილი ივამსთან სრულებით უნაყოფია და რაის სამ-

წესარო მდგომარეობას არა ვითარს შევრის არ ამდეგს. მისი სინტონლე და ქონება ღვინა სელშია.

ამგვარი გასწვდობა მამულისაობის უფლებების მდღიან მანკებელია როგორც სასელმწიფოსათვის, აგრეთვე საღვინის ეკონომიურის წარმატებისათვის. ჭერცოგოვინას საუბედურეთ მიწაც საყოფიერი არა აქვს. კვდ რომ არ იყოს, თუ ვინც თავისუფალი და დარწმუნებული არ არის, რომ მისა საკუთარის რთულით ნამომი მისია, სელსებებელად თვით მოხმარდება და სსვა არ შეეცდილება, იმისი საღვინის მსმარებისათვის მკვდარია, იმისი მეურნეობა წინ იყოს-წაუდგმელია, უკეთილია. ჭერცოგოვინის რაიმე კანგათ იცის, რომ იგი თავის ქვეყანაში მსოფლიდ მუშა სარია. კანგად იცის რომ რაგინდ უნდა გასწიოს და სულიც გაიგდებინოს მანც სსლასალი გარდასსადი უარესს დღეს დაყრის. ამის გამოისობით უფილას ჭერცოგოვინელს მარტო ისა აქვს იფიქრად, რომ თავისის რჯასის სამყოფი მოსავალი მოიყვანოს და მსოფლიდ მარტო ამისათვის ამოქმედოს მიწა.

მიწის უკუდ შემუშავება, მისი გაკეთება, განყოფიერება ამისათვის რთულის ღვინა, მეტის შემქნისათვის შრომა იმს გულიდამ ამოღებული აქვს.

სგანთქრის მთავრობას არავითარი ღონისძიება არ მიუღია, რომ როგორმე შესწვიტოს ეს ქვეყნის დასაღუნვაკი უწყობა მამულისაობის ღვინა და ქრისტიანის რაის შრომის დაძლით მომღვინა და ვაი კანგლასს ბოლო მოუღოს.

მთავრობა იქმნება კიდევ მალად სულტადეს თვალს, რომ ურთიერთის მტრობით ჭერცოგოვინამ მალა გამოიღიოს და მით უფრო მტრედ და ამასთანავე უსარჯოდ და უინადადოდა დაამუცებისს მუნ მთავრობის უფლებას. საზოგადოდ მიუღეს რსმდედით ერთი უნაწური წესიც არის მამულისათ-მამულის მეპატრონეთ სასარგებლოდ. რადგანაც მიწას სასელმწიფო საჭი ადევს, მამულისაობა აი რა სასელმწიფოს სმარობენ, რომ ეგ საჭი თავიდან იციღონ: რომელსამე მექითს შეწვიტონ სოფელე თავის მამულს და რადგანაც მამული ამით წმინდანის კუთვნილებათ შეიქმნება, ამისგამო იგი თავისუფალია უფილას გარდასსადის და საჭისაგან, თუმცა ვი მამულს ისევე თვით შემწიყვლა სმარობს თავის სასარგებლოდ და არავის არასფიქში წილს არ უღებს. ამ რიგად შეწირულს მამულს ჭქვიან უკანეთი. თითქმის მიუღია მესამედი რსმდედის მიწებისა ვაკუთად არის დადებული. ამ მიწებიდან არავითარი შემოსავალი არა აქვს სასელმწიფოს. რაც რამ მიწის სარჯის სასელმწიფოში აწევს სურვზე იმავე რაის.

მამულის კანონის მდღიით მუათედი ნაწილი მოსავლისა სსზინაში შეღის. *) აი მამულისად როგორ ჭქვი-

*) ეს მუათედი (ათის-თავი) თან-ღ-თან მამულის და ესელა თითქმის მყოფადმდე ასულია.

ფენ ამ საჩუქსა. ეს გარდასახადი, როგორც ყოველივე სსკა საჩუქი ოსმალეთში კერძო პირებს აქვსთ აღებული იჯარით. გუთინის-დედანი ვაღდებულ აზიან მოაგროვონ ერთიანთ ჭინჩასული ერთს ადგილს, მინდორშივე დაწყონ და ისე შეინახონ ვიდრე საზინის მოხელე თუ მოიჯარადარე მოკა და წაიღებს მეათედ ნაწილს. ეს ასეა დაწესებული, რომ მოტყუებას ადგილი არ ჰქონდეს. ვიდრე მოხელე მოკა ჭინჩასულს ან წვიმა დასკელებს, ან საქონელი ააოხრებს, ან თრინკელი შეჭსჭამს. სმიდად მოხდება ხოლმე, რომ ვიდრე საზინა მოკა და წაიღებს თავის მეათედს, ჭინჩასულს თითქმის ნასკვარი თესი აკლდება.

მალაქის სტენები

ერთის დღის აღწერისა 1876 წ.

1

(ქუხაში ორი დღეატი ერთმანეთს შეეკრებიან).

— მშვიდობა შენი ნახვა, ბატონჯან, როგორა ბძანდები, ხომ მშვიდობითა ხარ? რახანია არ მინახებხარ. ასეთი მენატრებოდნი, ვიძახდი ნეტავი ერთი ბატონი ენახო მეოქი.

— ღმერთმა მშვიდობა მოგცეს და კეთილი, ჩემო თინათინ! მზის ცქერით გამაძლარიმც ყოფილხარ და დაგიბეროს ღმერთმა ი შენი ყვავილები! მე რაღა ყოფაში ვარ, რომ იცოდე, ჩემო დაზე უსაყვარელესო დაო და თვლის სინათლევ!? დღე მოსვენება აღარა მაქვს და დამე ძილი. ფიქრისაგან ჭკუაზე აღარა ვარ; ასეთი ნალველი და ვარამი დამაწვა, რომ ღმერთო შეცოდდე, სულის წაწყყმენდისა არ მეშინოდეს, წყალს მივეცემოდნი.

— რა ამბავია, ბატონჯან. ავით ხომ არავინ გაგზდომია? გული შეიმაგრე დედაკაცო.

— ავით კი არავინ გამზდომია, ვენაცვალე ღვთის მადლსა; მაგრამ ავითყოფობაზე უარესი ვარამი მაწუხებს. აბა შენ იფიქრე, ერთი შეილის მაყურებელი რა გულით უნდა ვიჯდე: ამბობენ, ახლა კარ-და-კარ უნდა იარონო და ბიჭები სალდათათ უნდა ჩასწერონო. აბა რა დღე მადგება ამ მოხუცებულობის დროსა!

— იპ, დედაშვილობას! ჭორებს ყურს ნუ უგდებ, ტყუილი ამბავია ეგ ამბავი. შენგან არ მიკვირს, ჭკვიანი დედაკაცი ხარ, ეგ რა დასაჯერებელია! მოხუცებული დედაკაცი ხარ, განა არ გეხსომება მაგისტანა ჭორები რამდენჯერ მოუგონიათ და ყოველთვის კი გამტყუნებულა. მე კი არ მოვს-

წრებივარ და გაგონებით კი გამიგონია, რომ ერთმოლოვის დროს ლაპარაკი ყოფილა, სალდათი უნდა გაიყვანონო.

— ეგ კარგა არ მახსომს.

— ვიშ ქა, ერთმოლოვის დროსა!

— ჰო, და მერე შეილო, თქვი.

— მერე ისა; რომ ქალაქის ხალხი და ამქრობა ამდგარა ერთ დღესა, თოფ-იარალით შეემაზულა და გასულა ერთმოლოვის სახლის წინა. ერთმოლოვს უკითხამს, ეს რა ამბავიაო, და ხალხს უთქვამს: ჩვენი მეფეების დროს ასე ვიცოდითო, როცა ომი იქნებოდა, ქუდზე კაცი გამოვიდოდითო და კვლავაც მზათა ვართო; თუ ომი იყოს სადმე, ასე გამოვალთო. სალდათები არა ვართ, მარა ვართო? სალდათის გაყვანა რათ გინდათო? ერთმოლოვს თურმე უთქვამს: წადით დამშვიდდით, თქვენ თქვენ საქმეზე იყავითო. საქართველოს ხალხი მეომარი ხალხიაო და სალდათათ თავის დღეშიაც არ გაიყვანთო, რადგანაცაო რომაო ყოველთვის თითონვე გამოვა ომშიო და ვაჟ-კაცობა კარგი იცისო.

— ღმერთმა კეთილი არ დაუღიოს. ეგრე, ეგრე ახლა მაგონდება.

— ხომ გეხსომება ერთმოლოვი? იმისი სიტყვა ხომ იცი რა სიტყვაა. დიდი გამოჩენილი მთავარ-მმართველი იყოვო, ასე რომ იმისი სიტყვა თავის დღეში ძირს არც დავარდნილა და არც დავარდება. ხომ გაგიგონია ხემწიფესთან მიღებული კაცი ყოფილა?

— დიახ გამიგონია და მახსომს კიდევცა. ასეთი წამოსადეგი კაცი იყო, რომ მტრის სანატრელი.

— ჰო და ტყუილია სალდათის გაყვანა და ნურც ინალველი, ღმერთი მოწყალეა.

— ღმერთი მუდამ მოწყალეა, ვენაცვალე იმის მადლსა, მაგრამ სანამ ეს საქმე არ გათავდება, მე კი გული გულის ადგილს აღარ მექნება. შენ შეილო მეუბნები, ტყუილიაო; მაგრამ თუ ტყუილია, ე ხალხი მაშ რას ლაპარაკობს, რომ კარ-და-კარ გაწერა იქნებოდა და სუყველა დიდი და პატარა ახალ დავთარში უნდა ჩავარდესო. ეს გულს მიხვებქამს. ეს რა დავთარია, რომ ახლა ეს ახალი დავთარიც შემოუღიათ? ერთი დავთარი ხარჯის დავთარია ქალაქისა; ჩაწერილია ჩემი შეილი და გათავებულია. ე რაღა დავთარია?

— ეგ არ გამიგონია.

— როგორ არა. დავთარი უნდა ჩამოატარონ და ძუძუ-მწოვარიდამ მოყოლებული საპყარ მოხუ-

ცებულამდინ სულ უნდა ჩასწერონო. სულ წერილათ უნდა ჩასწერონო: ქალი იყოს თუნდა კაცი; რა ხელობისაა, რა ქონება აქვს, დედ-მამა ჰყავს, თუ დედამთილ-მამამთილი, სიდვდრ-სიმამრი, ქვის-ლი, — ერთის სიტყვით მეშვიდე თაობამდის რაც ნათესაობა ჰყავს, ისიც კი უნდა ჩასწერონ.

— ახლა მითომეგ რალა საჭიროაო, რომ მეშვიდე თაობამდინ ყველა უნდა ჩასწერონო?

— ღმერთმა ნუ იცის ეხლანდელის დროსა და ქა-მის ამბავი! ზოგს ცოლი ჰყავს გაქცეული, ზოგს ქმარი, ზოგს შვილი და მითომ ესენი სულ უნდა გამოჩნდეს და გამოცხადდესო; მაგრამ უფრო მეტადრე იმისთვისაო, რომ სასაღდათო ბიჭები და ვაჟ-კაცები მოსძებნონო.

— დედაშვილობამ სულ ტყუილი ქორებია და უბრალოთ კიდევ იმას შეუწინებინარ. აგრე კი არა, აი ასეა; ახლა მივხვდი, რომ სწორეთ არ შეგიტყუ-ვია. ქალაქში ახალი უფროსი გამოუგზავნიათ, რომ ყველა ვითარება შეიტყოს. კაცებით უნდა მოიაროს ყველას სახლი, დიდისაც, პატარისაც. ყველას სახლი სულ უნდა გაჩხრიკოს, აფურ-ჩუფურცი კი უნდა გაჩხრიკოს და გამოიძიოს. უნდა გამოიძიოს და შეიტყოს, ვის სად რა საჩივარი ჰქონია, ან არზა მიუცია სადმე, ან სასამართლო-ში შესულა, ან პოლიციაში, — ყველა დაწვრილებით უნდა გამოიძიოსო და სამართალი თავისის ხელით გადასჭრასო.

— ეგ კარგი საქმე ყოფილა! აი ეგ კარგი და ღვთის მოსაწონი საქმეა. ღმერთმა გიშველოს, ჩემო შვილო და თვალის ჩინო, რომ გული დამიმ-შვიდე და შვება მომეცი. ღმერთმა სამაგიერო გად-გინადოს! სწორეთ კი ეგრეაო?

— სწორეთ, დედაშვილობამა! თორემ ნახამ ამ ორიოდ დღეში კიდევ დაივლის ქალაქსაო. მოსკოვიდამ გამოუგზავნიათ.

— კეთილი იყოს იმისი ფეხი! რამდენი ატი-რებული დედა არის და დაცემული ოჯახი! მშვი-დობით ჩემო დაო.

— მშვიდობით, ბატონჯან, ღმერთმა გული დაგიმშვიდოს!

(შემდეგი იქნება)

ანხისხატისუხელი.

„კარგი რამ მჭირდეს გიკვირდეს, ავი რასაკვირვებია“

აი ესეც ახალი გაზეთი ჩვენის ძველს სახელითა. ძლიეს არ დაიბადა!.. მაგრამ რაღაც უგემური კი გამო-

დის. ფხა ანა აქვს, ფხა!.. მოჭეოლიან, ბატონებო, ეს მეცნიერებაო, ეს ცხოვრებაო, ეს ისაო, ეს ესაო. ვჭს-თქვათ რომ მართლაც მეცნიერი იყოს (ტყუის კი თქვენ-მა მშემე), ვჭსთქვათ, რომ ცხოვრების ამწონიც და დამ-წონიცა, — ვითომ მაგით რა? ანა ვის წინა თამაშობთ მაღაყებსა? მაგითი გინდათ თვალი აგვიბათ განა? მაშ კარგათ გიცნვიან ქართველები. მოგესკვით, ბატონებო, ასეთს გორიანტელს ავიყენებთ, რომ თქვენის საქმის, ვერც თავი გაიგოთ და ვერც ბელო. ვითომ ბუკრი ქე-ქა და თავის-ტყენა დაგვჭირდება თუ!.. ამის მეტი ხომ ანა დაგვესრუება, რომ ეგ თქვენი „ივერია“ უკუღმა წავაკითხათ საზოგადოებასა. ეგ სასული უკუღმა რომ წავაკითხათ „ანტივი“ გამოვა. აი აგერიეთ გზა და კვა-ლი!.. კაი სასული დაგიჩქევიანთ, ო თქვენმა მშემე!

რა? მეცნიერება და ცხოვრება?!.. აი მეხი კი დაგვეათ. გაზეთიო მეცნიერებისა და ცხოვრების შორის შუამავალიაო. მაჭანკალი გეთქათ. ანა, ვერ ერთი ეს მითხარით: ჩვენს უფერულს, უგემურს, ზღაპრით მო-არულს ცხოვრებას რა აქვს დასაბარებელი მეცნიერებას-თან, რომ მოციქული ავიჩინათ. ან თვითონ მეცნიერე-ბას ნუ თუ უჩვენოდ ვეღარ გაუღია, ნუ თუ უჩვენოდ ფეხი წინ ვერ წაუდგამს, რომ მის მხრითაც შუამავლის მოგზავნა საჭიროდ დაგინასათ. ჩვენს ცხოვრებას მეც-ნიერებასთან რა ხელი აქვს და მეცნიერებას ჩვენს ცხოვ-რებასთან? ვითომ აქამოდე, რომ ესენი უმძინავდ იყვნენ და უერთმანეთოდ სუიკედნენ — რა ტუდი იყო, რა დაგ-ვაკლდა? ანაფერი, თქვენმა მშემე. მაშ ისე რა გასჭირე-ბია ან მეცნიერებას, ან ცხოვრებას, რომ ერთმანეთთან მოციქულის მიგზავნა დაჭსჭირებათ და ამ მოციქულათ ამოურჩევით ეს ახალი გაზეთი. მაგრამ ვინ იცის? იქ-ნება ერთს მეორის კალი ეღოს, იქნება ესლად დრო მო-ვიდა გადასდისა და ვიდრე ისტორიის წინაშე განიბჭო-ბიან, სურთ რომ მოციქულის პირით როგორმე მოშ-ველდნენ? იქნება თვითონ ცხოვრებაც ადამიანის სესხი და ვალი იყოს? თუ ეგრეა, ჩვენ ქართველებს ათადამ ბაბა-დამ მაგ სესხისა და ვალის მეტი ანა გვიკეთობიან? გვი-ღია სესხიცა და გვიხდია ვალიცა. ეგ დიდის სნის ამო-ვიაო, მეტყვი, მკითხველო! მაშინდელია, როცა ჩვენი ცხოვრება ჩვენს მხრეზედ ეუუდა; როცა ამ მიიმე ტვირ-თიღამ მხარის გამოცლა ჩვენში სირცხვილი ყოფილა. ეს-ლაო? ესლა სესხისა ჩვენი ცხოვრება ვეკლასათვის და ვა-ლია თუ ანა ვისთვის მე — ეგ კი ღმერთმა იცის.

შორს წავედი. რაზედ დავიწყე ლანაჩაი და რაში გაკები. ქართველი ვარ და ტიტინი მიყვარს. შემინდეთ მეტი სიტყვა.

გაზეთმაო მეცნიერების შენობისათვის ცხოვრებისა-გან მოგროვილი ქვა-კირი უნდა შეიღოსო და იქილამ კი-

დედ დედა-ჭაბუკები უნდა გადმოიტანოს ცხოვრებაში. ნეტა რას მხატვრობაში.. მას ხვენი ცხოვრებას ქუჩასანა ფოფილას და თქვენი გაზეთი ტვირთთა მზიდველი სახეადარი და სხვა არა რა? ეგ ეგრეთ რომ იყოს, რად გიტყვიანთ თავი, მაგონებს ტვირთი რად ავიკიდნათ? რაში ერთი: ან უნდა გვახვერთ რომ ღონიერები ვართ, შემოგვსდეთ რამდენს ტვირთს ვძრეთ, ან გინდათ დავაწახლოთ, რომ გაზეთი ტვირთის და არა ქვიფი, შრომა და არა ცუდღეუტობა, საჭე და არა მასხარაობა. ვითომ თქვენ მართლად მცნობენების ვართ უნდა გავიღოთ?.. თუ ეგ მავრე ადვილი იყოს, ვითომ ხვენ უთქვენადაც მავას არ ვაქმედით?.. მცნობენებს საჯაროა, საცა აწვივა უკეთესი განმი ადამიანის უკეთესის ჭკვითა და გრძობით მოღვაწეული; იგი უდიდესი ტანისა, საცა დაუფლებულია დიდებული სატი კაცობრიობისა; ადამიანის ჭკვითა და გულისთ მკობრის თვალებით შეჭვდილი, საცა განუქრებლად ანთის უმძვინიერესი სომელი ადამიანის ჭკვითა და სულისთ ანთებულია ჭკვიანობისა. თქვენ იქ, ამ უწმინდეს ტანისა თქვენი გაზეთი—ეგ ტვირთთა მზიდველი სახეადარი უნდა შეიყვანოთ?.. ფიცი მწამს და მესინის ბოლომ არ ვამაჯვირებს.

ფიცს მალე ვიწამებთ სოლომე, იმიტომ-რომ გულისხმიანი ვართ და მალე დამუკრნი, მაგრამ ბოლოვი ფოფილთვის გვაგვირგებს, იმიტომ-რომ უბედურნი ვართ; ფოფილი ხვენი უკეთესი იმედი მტყნად აუგვის ამ უღმრთესს ქვეყნის უკუღმართობას და ცხოვრების მძლიერ წყლთა დენას წაუღამავს, წაუღეკნის. გნსტირით და ვაღალებთ რომ ეს ასრე მოხდება სოლომე და რაღა ღრმად ხაფიჭიჭდებით, ის ვი ადარ გვიკვირს, რომ უბედურნი ვართ, მარტო ის გვიკვირს რაგორღა ვართ ცოცხალნი შასში, ქართველთ გამძლეობას!..

სუ დამიღონდი, მკითხველო! რა გნა, სიცილით ვიწვი და გლოვით ვათავებ სოლომე. სიცილი და გლოვა ვითომ და-მძანი არ არიან? ვითომ სკლი-სეღ გაგრეღნი არ დგინდებიან იმ მუშტის-კრებში, რომელიც არსებობის პურისათვის დეე ფოკელ გამართულია და რამელსაც ცხოვრებას ეძახიან? რა პირია, ბატონო, ცხოვრება: რაღა ერთი პირი უცინის, მეორე უტირის. სუ დამიღონდი. ავევთ გიდეე ამ ხვენს ასადს გაზეთსა. თუ ეგრე დაწესებულა, დეე სიცილ-ტირეღმა, ამ და-მძამ ვკდოეს ხვენ ბოლომდის.

მთავრელია ეს ასელი გაზეთი და უკირის: ხვენ არ ვიკადრებთ ადამიანის შეურაცხ-ფოფასა. სუ იკადრებთ, თუ გიყვარდეთ. განა ქართველები არა სართ? ვაი თქვენს ღმინასა, თუ ეგრეა. და თუ ქართველები სართ, გულის ვაგებებთ, რომ არ იმასხარათ!.. ფოკელი წესი, ხეძო საყვარელი, მჭიჭის ჭკვს, თუ ვი ერთი წევრი

შემოვრდავ, ვათავდა გიდეე—სულ ბოლომდე რვევით წავა. ეს ვარგად დაიხსომეთ და ხაიჭდიეთ გულში.

ეს ადამიანის უფლებათა, ეს წყობითი განხილ!.. დასწველთ დმერთმა, რეებს არ მოიგონებენ კაცის მცნობებისათვის! გვისეს, უკუღმართო წუთო სოლოლო, ამ ბოროტებისაგან! ბევრი კვერი დატრიალებულა ხვენს თავსედ და ამისთანა ვი ვერ არც ვრთხელ. რაბს ბოლომდის!.. სხვა გინდათ ეგ ვაღარ დაგვადოთ ვისერსედ, რომ კაცის უფლებას, წყობითის განხილს საყვარელი ვაუღმართოთ. ცოტა ვალი გვაქვს, რომ ეგრე უდ არ დაართათ. ამ საადგილ-მამულა ბანკებს ვი ვადურებით, რომ მაგებისათვის მოვიცადოთ! თუნდ ეგრე არ იყოს, მას მასხარაობას ქვეყანასედ ადგილი ადარ ჭკნისა. მას ადამიანმა რით უნდა მოიძოს გულისდამ ფოკელ-ცისამარის დღის ვაღალებს! რით უნდა განართოს გული! და თუ მასხარაობას ადგილი აქვს, რაზედ და ვისზედ იმასხარებთ, თუ არა დამიანზედ, თუ არ ხვენს მომეცედ? დავიკერო, რომ თქვენ აქ იქნა არ წავისლტობათ და ადამიანის უფლებას და წყობითის განხილს თქვენ ცოტად თუ ბევრად არ დაარვევთ? მჭიჭი განსოვდეთ, მჭიჭი! მაგრამ რა? მივიხედით, მივიხედით თქვენს რინბახობას. დასეთ, დასეთ შიშით რა სოლომე შემკრად ბახდებისეე უმად ეს უკერა? თუმცა სოლომე მიმდეთ თავი, ვუდი ვი ვარედ დავგნათ. არ ვიკადრებთ! ეს კაცის უფლებათა, ეს წყობითი განხილ! დამეკარგებით!.. თქვენ ვარგად იცით რომ თქვენს გაზეთს გამწხრევი აუწნდება ვინმე. უამისოდ გაზეთი უსულდა, უფერდა, უღონდა. რადგანაც თქვენ თქვენის თავის იმედი არა ვაქვსთ, რომ თქვენს მოწინააღმდეგე სიტყვას შეუბრუნოთ, თვლი გაუსწროთ, შიშით და სირცხვილით ხმას ვაკვირდეთ და იტყვიან: არა ვკადრებულბოთ. თუ ეგრეა ასე მოუსწროლებთ ამ თქვენს უბურთავით რგვალს რედაქტორსა, ასე მოუფეფავით, რომ აიღოს და თითონვე გამძლეობს სოლოლომას. აბა სერიო მამის იქნება აი! აბა მამის ვინცნებთ და ვინახსარებთ! ხვენს უგემურს ცხოვრებაში ამის მტეი არც გვიანდა. ხვენ ქართველები ვართ, ბედს ხვენთვის გული არასიფერსედ არ აუსუყვობა, ამიტომაც სოგ-ჯერ ცოტასაც ვიმყოფიებთ სოლომე.

ადამიანის უფლებების დარღვევა!.. ვიმ რა მოუგონათ! რა ვაბეილი სიტყვას!.. რამდენი ვალთება აქვს! რასაც გინდა, ქვეშ იმას შეავარებ. აი, აი, აი!.. სხვა მავ ქანდარსედ რომ შემსხარათ, ვითომ იქნის მოვიადებთ და თავ და ყიდა მიჩს არ დავშვებთ? ერთი მითხარით, თქვენ ადამიანები სართ, თუ არა? თუ ადამიანები სართ, რა რა ადამიანური თქვენ არ უნდა გუგნებოდდეთ.“ ვითომ თქვენ უარ-ჭეფოთ ვნებათა დელვის მადმიობობას; ვითომ უმგნავსოდ დაბრეცილი და

აწარმოიბოძა თავ-მოყვარეობა ადამიანისა—აწარმოდა მი-
გახნიათ; ვითომ ადამიანის შური, მტრობა, შურის-მი-
ბა თქვენ დაგიძლიებინათ; ვითომ გაწოწკებულის გუ-
ლის ლაქაქობის სენი—ადამიანის თვისებათ ან გიცუ-
ნიათ! დავიჯერო რომ ესენი ყველა ერთად და თვითუ-
ლად ცალკე გუფილამ სიმუდამად გაგიღვივებინათ? მას ადა-
მიანობისა სურათად და ქართველობისა სურათივე რაღა
დაგზინებინათ? ან თქვე ანგარების მოყვარენო! თქვე ადა-
მიანის უარ-მოყოფენო, თქვე ქართველობის მოღალატე-
ნო! მიგისუდით, მიგისუდით. რაც ადამიანობის, ქართვე-
ლობის უბედურებას შეადგენს, იქიდან თავს ისწავტო
და რაც სიკეთეს და ბედნიერებას, იმაში ვი წილს იღებთ. ფუ,
თქვენს ვაჟაჯივრებასა, გულშემსტიკივრებასა, თქვენს სულგ-
ძელბებას! განა ეგრე უნდა? ღმერთში მერსენიანო, ჭირშივი
შენს შეთვისნო და მე ხემთვისნო. ამას უცდელთ თქვენ
ვინ დაგიბოძებთ!..

ხვენი გასეთიან ხვენი ცხორებების სარკე უნდა
იყოსო. თუ ეგრეა, მას სომ ხვენი ცხორებებში უნდა ჩე-
ბათ ის ვი აღარ იცით, სარი სართან დაბიო, ან წესს
იცვლის ან იუწისაო. ვნახეთ თუ იყრიდა და წნეც ან
განუღვივებინათ. მე ადამიანის ცხორება ცოტად თუ ბე-
რად მიწვევია და მწამს რომ შექსპირი მართალია.
უსუფლეთ თამაშა ადამიანის ცხორებებო, ამბობს იგი,
გინდათ თუ არა უნდა ჩავდგეთ და ვიტრიალოთო“. ხვენი
გვინდა თუ არა, ჩავდებთ, ვიტრიალებთ და თან ჩავით-
რეთ ამხალს გასეთსაცა. მასინ ვნახამთ ეს თქვენი „იუ-
რის“ როგორ გადასტავს ამ ტრიალსა. ერთი სიტყვით,
კარგი რამ გეჭირება გავიკვირებო, ან ვი აღარ გავიკვირ-
ებთ. ვნახეთ, მოვიცდით! ვერ ვი როგორღაც უბე-
ძურია. უფხვან, უფხვან, თუ შენც იტყვი, მკითხველო.
იქნება გემო და ფხა იმაშია, რისთვისაც ამ „იუკრიას“ თ-
ვი დაუნებებია? ვინ იცის! ეჭა, ქვეყნის უყუღმართობავე,
არა იფხვან ნება შენია!..

წმინდი ანგარიში

28 თებერვალს ტფილისის სსადგილ-მამულა
ბანკის გამგეობამ წარუდგინა ამა ბანკის ზედამსე-
დველს კამიტის წარსულის წლის ანგარიში. ამ
ანგარიშიდამ სხსნს, რომ სარკე გარეთიად ბანკს შარ-
შანდელის წლიდამ სამი ათასს თუმანზედ მეტი მოგება
დაწინია. ზედამსედველს კამიტის, მიღებულის წესა-
სამებრ, დაუნიშნავს კომისიას ამ ანგარიშის გასანსკა-
ვით და შესთანხმარებულად. ზედამსედველის კამიტის
დამტვირთვის შემდეგ კვ ანგარიში გამოცხადდება და

დაიბეჭდება ბანკის წესდებულებაში აღნიშნულს გასე-
თებში.

1 მარტს თინანსთ სამიწისტროს უფრობების ტფი-
ლისის სსადგილ-მამულა ბანკის ზედამსედველის კამ-
იტისათვის, რომ მას ზატოვის-დებში მიუღია ბანკის
წესდებულების ცვლილებანი, რომელნიც შარშან ბანკის
მწვერთა სსჭირად დაინახეს და ზედამსედველის კამიტე-
ტის შუამდგომლობით წარუდგინეს მინისტრსა. მხრ-
ლოდ ზოგიერთს დამატებას და ახსნას თხოულობს კა-
მიტისათვის სამინისტრო და აწ სსქვე ამავე არის
შემდგომი.

თებერვალში დაიბეჭდა ცალკე წიგნათ და ამ დღე-
ებში გამგეობა გასასუიდად ინგლისის გამოჩენილის ზე-
ტის ვილდამ შექსპირის ტრადია „მეიუ ლირი“ თარ-
გმნილი ქართულად იკ. მანაბლისა და ილ. ქავჭავაძი-
საცანს.

ხვენ შევიტყუოთ რომ მხადდება დასაბეჭდად ქარ-
თული წიგნი „ქართველთა ცხორება ნიკოლოზ დადინისა.
ეს თხზულება მით არის უფრო შესანიშნავი თურმე,
რომ უკანასკნელი ხვენი ისტორიის დრო ვრცლად არის
აღწერილი, ნამდტნაკათ იმერეთის ამბებო.

ამბობენ რომ ქალაქში შეურიღის მილიციადამ ზო-
გიერთნი დაუთხოვნელად და თავისის ნებით უკანვე
ბრუნდებიანო. ამისი მიზეზი თურმე ის არის მარტო,
რომ სოფლის საზოგადოებათა, რომელთაც მილიციონერები
ამოურჩევიათ და გამოუგზავნიათ, ზირობა მიუციათ და ზო-
გან სელ-შეკრულობის სელწერილიცაო, რომ თვეში ამ-
დენ და ამდენს ჯამაგობს ხვენად მოგტყმოთ და ამას
თურმე არ უსრულებენო.

რედაქცია იუკრიას“ ამით აცხადებს, რომ სასოფლო-
სამეხანაგო ბანკების ანგარიშს და გრეთვე ქართულის წიგ-
ნების თარაზზედ განცხადებას უფასოდ დაჭბეჭდავს.

გ ა ნ ც ხ ა დ ე ბ ა

ამ წლის მარტის თვიდან გამოდის ტფილისში

ქ ა რ თ უ ლ ი

საპოლიტიკო და სალიბერალურ გაზეთში

ი გ ე რ ი ა

დამტკიცებული პროგრამა რედაქციას ნებას აძლევს იქონიოს გაზეთში შემდეგი განყოფილებანი:

- 1) წინამძღოელი წერილები, რომლებშიც გამოითქმება რედაქციის აზრი შესახებ საზოგადო ცხოვრების სხვა და სხვა გვარ სავანთა.
- 2) საქართველო: განხილვა ყოველის გვარის სავანის, რაც კი შეეხება ჩვენში მთავრობითა წამოებასა და საზოგადოების ცხოვრებასა.
- 3) რუსეთი: განხილვა ყოველის გვარის შესანიშნავის სავანის, რაც კი შეეხება რუსეთის სახელმწიფოს წამოებას და საზოგადოების ცხოვრებასა.
- 4) უცხოეთი: განხილვა ყოველის გვარის სავანის, რაც კი შეეხება საზოგადო პოლიტიკას, უცხო ქვეყნების სახელმწიფო წამოებასა და საზოგადოების ცხოვრებასა.
- 5) კორესპონდენციები შესახებ ჩვენის ქვეყნისა, რუსეთისა და უცხო ქვეყნებისა.
- 6) სამეცნიერო განყოფილება: წერილები შესახებ ყოველის გვარის მეცნიერებისა.
- 7) ბელეტრისტიკა: მოთხრობები, სცენები, ლექსები და სხვა ამ გვარი.
- 8) კრიტიკა და ბიბლიოგრაფია.
- 9) ფელეტონი.
- 10) სასამართლოს მატანიე: სასამართლოების განხილვის ბეჭედა და მისი განხილვა.
- 11) სხვა და სხვა გაზეთების ნაშრობანი.
- 12) კერძოთა პირთა განცხადებანი და საჭირო ცნობათა სქემა.

გაზეთი « ივერია » გამოდის კვირაში ერთხელ, ხუთშაბათობით.

მარტიდან იანვრამდე გაზეთის ფასი ექვსი მანეთია როგორც ტფილისელებისათვის, აგრეთვე ტფილისის გარეთ მცხოვრებთათვის. —

ხელის მოწერა მიიღება: « ივერიის » რედაქციაში, რომელიც იმყოფება ტფილისში, მთაწმინდის ქუჩაზედ, შიოყვის სახლებ ზემოდ № 5.

ქუთაისს, ანტონ ლორთქიფანიძის ბიბლიოთეკაში.

რედაქტორი—გამომცემელი ილია ჭავჭავაძე.